

MEMORANDUL

**Românilor din scaunele filiale ale Săliștei și
Tălmaciului, dat dietei din Pesta în ședința
din 7 August 1868.**

Inaltă dietă!

Puțini locuitori și puține comune ale Transilvaniei vor fi pătimit în drepturile lor omenești și în cele ce le-au garantat lor constituțiunile patriei, atâtea stricăciuni, atâtea apăsări, în decursul mai multor secolii până azi, precum au pătimit locuitorii români ai scaunelor filiale ale Săliștei și Tălmaciului, cari ca scaune filiale au fost la toți timpii încorporate scaunului Sibiului. Scaunul Săliștei cu comunele lui: Săliște, Galeș, Tilișca, Vale, Sibiel și Cacova, ca la 15 mii locuitori, cari prin economiile lor de oi și de alte vite și prin foloasele produse țării, din aceste economii, sunt în toate țările coroanei Ungariei destul de cunoscuți, așa precum în scaunul Tălmaciului, cu comunele lui: Boița, Tălmăcel, Tălmaciu, Sebeșul de sus, Sebeșul de jos și Porcești și... locuitorii au fost totdeauna și sunt prin pozițiunea lor geografică nedespărțibili de scaunul Sibiului, și ca un teritor naturalmente întregitor al aceluia. Nedreptățile și apăsările acestor locuitori au purces din partea universității națiunii săsești, și a pretorelui aceluia, adevărat a cetății Sibiului, cari numai cu puterea s'a încercat a supune aceste două scaune, locuite de Români, supremației lor domnești, și vor a privi pe acești locuitori și azi, ca pe foștii lor iobagi, exchizându-i dela orice participare la drepturile politice, garantate de legile țării fiecărui patriot ba și dela exercitarea acelor drepturi, cari s'au conces prin legile din 1848 fiecărui fost iobag adevărat.

¹ Din «Gazeta Transilvaniei» anul 1868. Nr. 63—77.

În timpurile dinainte de 1848 numai și numai ajutorul unor direcțorii ungurești ale țării i-au scăpat pe acești locuitori de jugul iobagional, în care s'au străduit a-i aduce națiunea săsască, față dar cu organizațiunea viitoare a țării în privința administrativă și judicială, față cu organizațiunea fundului regesc, ce ne stă înaintea ochilor, și față cu legile politice și private, ce au a se aduce în dieta Ungariei, ne vedem îndemnați și siliți a așterne înaltei diete o clară, dreaptă și documentată icoană a drepturilor noastre, ale scaunului Săliștei și ale scaunului Tălmaciului apoi a stării politice a lor și a arăta, că aceste drepturi și azi, după ce a reînviat constituțiunea Ungariei trebuie să existe de jure și să fie susținute.

Nu numai pentru noi, dar și pentru statul Ungariei sunt acelea ce le vom expune pe scurt mai la vale de mare însemnătate.

Vom expune dar, mai întâiu tractarea noastră dela 1848 încoace, apoi drepturile noastre și tractarea noastră în timpii dinainte până la 1848.

Perioda absolutistică cu legile ei ne-au privit pe noi locuitorii scaunului Săliștei și pe locuitorii scaunului Tălmaciului, așa și pe comunele foste grănițere din scaunul Sibiului: adică Orlat, Sina, Racovița și Veștem: ca pe niște foști iobagi ai universității săsești cu toată nedreptatea, și au conces acesteia toate prelenșiunile ei de domn pământesc, adică desdaunările regale, munții a. n. revindecați s. a. t. și acele dregătorii absolutistice nu au voit a auzi vocea și gravaminele noastre niciodată. După stingerea perioadei absolutistice, pe la anii 1860—1861 pe când ne apărea o rază, deși nu destul de strălucioasă, a restaurării constituțiunii, au reînviat și în noi o speranță pentru un viitor mai bun; furăm însă iarăși înșelați, că toți Românii din fundul regesc, când sosi dela Viena fostul comite al națiunii săsești br. Salmen, ca să restaureze fundul regesc. Petițiunile și gravaminele noastre, așternute la regimul transilvan de pe atunci, nu ni s'a luat în dreaptă considerație, căci pe când aceasta restaurațiune a mulțămit pe cei 190,000 Români între 174,000 Sași ai fundului regesc, cu vreo 7—8 posturi subalterne de ampoiați, cu noi Românii din scaunul Sibiului (50 mij Românii și 30 mij Sași), deși br. Salmen a avut instrucțiune preafaltă expresă într'acolo, ca să reorganizeze scaunul Sibiului, cu apli-

care a scaunelor noastre și a comunelor grănițerești, la acela, cum se vede din relațiunea guvernului din 8 Oct. 1861 Nr. 3455, prin care și respinge protestul Sibiiului în contra acestei incorporări, totuși a observat br. Salmen o procedură ne mai auzită acolo, unde se vorbește numai de egala îndreptățire. Și adevă: dintre comunele române, care din cei mai vechi timp s'au ținut de scaunul Sibiiului, s'au exchis dela acest scaun cu totul, scaunele filiale Tălmăciu și Săliște, apoi comunele grănițiere susnumite, precum și jumătate din comuna Săcel, care s'a ținut de scaunul Sibiiului până la 1848 și adevă pe acea bază, că acești locuitori ar fi fost iobagi Sașilor, a. n. șapte-județe.

Din contră însă comunele săsești Cislădioara (Michelsberg) și Ruși (Reussen) pe cari în adevăr le-au ținut cetatea Sibiiului până la 1848 ca pe niște bunuri ale sale, s'au adăugat la scaunul Sibiiului, precum și unele comune române adevă: Rășinari Poplaca, Gurariului și Sadu. Pentru aceste comune din urmă s'a creat un post nou de senator în magistratul Sibiiului, ca inspector.

Nefiind însă hotărît, că ce să se întâmple cu comunele prescrise, și neputându-le br. Salmen a le scoate din patrie, a supus jumătate din comunele grănițerești și scaunul Tălmăciului numitului inspector, eră în scaunul Săliștei, a denumit pe un oficial subaltern de provizor inspector, spre ducerea administrațiunii, fără însă ca aceste părți exchise să se țină de vreun teritor sau să aibă vreun drept politic, și numai în cauzele lor private erau supuși iarăși judecătoriilor săsești din Sibiiu. Comuna Săcel s'a adăugat apoi întru toate comitatului Albei inferioare.

Anză la această abnormitate se vede, că au dat protestul cetății Sibiiului din anul 1861 dat față cu restaurațiunea Salmeniană, căci după toate jalbele și protestele noastre ni s'a comunicat apoi un decret aulic din 12 Maiu 1863 Nr. 2214, în care se zice despre comunele noastre: «Die s. g. Siebenrichter Ortschaften und die von der Stadt Hermannstadt mit grundherrlichen Rechten besessenen Gemeinden und Gemeindegliedertheile, wie auch die Grenzortschaften Racovitz, Westen und Sina von dem Verwaltungsgebiete des Hermannstädter Stuhles definitiv ausgeschieden werden, ferner, dass auch einstweilen und bis zur Durchführung einer zweckmässigen Landes-eintheilung die Gemeinden.... Michelsberg und Reussen dem

Hermannstädter Stühle einverleibt werden»¹..... mai încolo «Allerhöchst Se. Majestät haben ferner anzuordnen geruht, dass über die Frage, ob zur Durchführung der öffentlichen Verwaltung und zur Besorgung der Rechtspflege aus dem s. g. Selister Filialstühle und aus den zur Talmatser Herrschaft gehörigen Gemeinden ein selbstständiges provisorisches Verwaltungsgebiet geschaffen oder ob die gedachten Gemeinden eintweilen einem und welchem bereits bestehenden Verwaltungs-Gebiete zugeschlagen werden sollen? nach vorläufiger Anhörung des k. Guberniums a. h. Sr. Majestät ein neuerlicher Vorschlag unterbreitet werde etc. etc.».....²

Nimica nu s'a mai dispus cu noi de aci înainte ; cum am arătat mai sus, așa suntem desmembrați și desorganizați și astăzi, tocmai în înțelesul protestului cetății Sibiului.

La alegerea amploiaților scaunului Sibiului, nu avem drept a participa, precum la nici un drept politic; din contră buna ordine a pierit în comunele scaunului Săliștei sub nepăsarea inspectorului sas, și procesele incaminate asupra noastră de către comunele sase se decid de judecătorii sași ai Sibiului.

Dela comesul sas Conrad Schmidt cu atâta mai puțină dreptate și îmbunătățire a cauzelor noastre am putut așteptă, cu cât dânsul a fost până la 1848 avocatul șeptelor județe în procesele sugrumătoare asupra scaunului nostru Săliște.

Acum după denumirea noului comes dl Moritz Conrad stăm iarăș în ajunul unei restaurațiuni a fundului regesc.

¹ «Satele numitelor șapte-județe și comunele și părți de comune, ce le avu Sibiul în posesiune după drepturi de domn pământesc, precum și locurile din granița Racovița, Vestem și Sina, se scof definitiv din teritorul administrațiunii scaunului Sibiului, mai departe, ca deocamdată și până la executarea unei împărțiri corăspunzătoare a țării, comunele... Cisnădioara și Ruși se vor întrupă la scaunul Sibiului.

² Majestatea Sa pr. in. s'a îndurat a dispune mai departe, ca la întrebarea, dacă e de a se creă pentru punerea în lucrare a administrațiunii publice și pentru îngrijirea justiției, un teritor administrativ de sinestătător provizor, din a. n. scaun filial al Săliștei și din comunele ținătoare de domeniul Talmaciului, sau dacă amintitele comune sunt de a se alătură la administrațiunea deja existentă?, după ascultarea premergătoare a guvernului reg. să se facă o înouă propunere etc. etc.»

Inaltă dietă!

Schimbările politice până aici pe scurt descoperite, apoi tractările noastre triste din partea jurisdicțiunilor săsești, ce le vom aduce mai la vale, ne umple și astăzi de îngrijire pentru viitorul nostru politic; de aceea îndrăznim a ne comprobă cu legi și documente drepturile noastre, și a răsturnă toate motivele Sibiului și a universității săsești ce s'au adus și se vor aduce asupra noastră, apoi în specie a dovedi nedisputavera intrupare a noastră cu scaunul Sibiului și a așteptă dela înalta dietă la umiltele noastre rugăminte ce le vom însemnă la fine, rezultatul ce-l dorim, sperând în dreptatea regelui a dietei Ungariei cu atâta mai mult, cu cât sacrii regi ai Ungariei în toți secolii au ținut pe locuitorii suplicanțelor scaune sub scutul lor, precum vom dovedi în cele următoare:

Sfântul Stefan regele și întemeietorul regatului Ungariei a ocupat în anul 1003 Transilvania până la Alba-Iulia, împărțindu-o în comitate; și partea Transilvaniei dela Alba-Iulia până în Carpați, care eră încă o posesiune nesigură a Ungariei, s'a privit ca o parte a comitatului Albei.

Regii următori lui Stefan ocupaseră pe deplin această parte a comitatului Albei, puseră granița regatului în Carpații de miază-zi, și luaseră acest pământ în posesiunea lor, pe care apoi l-a privit ca pe al lor, și în urmă l-a declarat special de fund regesc. Acest fond regesc a constat din mai multe părți diferite, mai târziu așa numiții «fundi regii», de unde vine, ca chiar și în secolii mai târzii multe părți și comune, sase și române, ba chiar întreagă a. n. provincia Cibiniensis, se numea «in comitatu Albensi esistentes» cum vom dovedi mai la vale.

De cea mai mare ponderositate pentru regii Ungariei au fost aceste confinii ale regatului; precum eră apărarea și susținerea confiniilor prima datorință a regilor.

În fundul acest regesc al comitatului Albei au locuit până la anul 1142 numai Români (Blaci) și între dâșii și Biseni.

Fiind însă tocmai confiniile acestea în acele timpuri câmpul bătăliilor în urma invaziunilor popoarelor apusene, regii Ungariei au ridicat aci castre, pe cari le apărau castelanii regești cu ajutorul poporului de prin prejur.

Așa s'a format în granițele acestea teritorii regești, ale căror locuitori pentru serviciile lor în casteluri se numeau «cas-

trenses și servientes regales» (decr. I. art. 5 din anul 1351 al regelui Ludovic) și pentru plățirea unui cens în recunoașterea domniei regelui și «conditionarii sau censuarii regales» (decr. I. § 19 din anul 1342 al reg. Carol).

Asemenea castrenses și servientes regales încă prin decretul regelui Stefan și apoi a lui Andreiu III. s'au declarat de oameni liberi regali cu libera dispozițiune în avere, eră pământul lor de fund regesc.

Siguranța acestor confinii ale regatului, apărarea castrelor față cu dese invaziuni, au îndemnat pe regi, a constrânge la granițe pe lângă castre mai mulți locuitori din fundul regesc, din care cauză poporațiunea locuitorilor Blaci și Biseni au devenit la margini mai deasă, cari apoi au trăit mai ales din folosirea munților cu vitele, și au fost foarte favoriți de regi, precum vom dovedi mai la vale (decr. II. art. 45 din anul 1495 al regelui Vladislav).

Prin concentrarea aceasta a Blacilor și Bisenilor la margini, pe care chiar și desimea poporului exclusiv român de astăzi o dovedește, a devenit mai multe locuri pe la șesurile fundului regesc, mai mult sau mai puțin deșerte.

Însemnătatea acestui pământ regesc și cugetul de a-l împopula mai tare și a pune stavile de apărarea graniței și mai mari, a îndemnat pe regele Géza a aduce în anul 1142 coloniști germani, ca «hospites teutonici» și a-i împărți pe la șesurile fundului regesc, unde se ocupau cu lucrul câmpului și cu meserii, supunându-i pe aceștia pentru folosirea pământului și pădurilor dela șes, unui cens regesc sub condițiune emfiteutică, ca uzufructuari.

În timpul acesta au existat dar două feluri de censuari regești și locuitori liberi ai fundului regesc: Blaci și Bisenii cei vechi, apoi Teutonii sau Sașii, cei veniți de nou, a căror condițiuni erau asemenea față cu regele, numai cu deosebire, că cea mai mare parte a Românilor serveau în teritoriile castrelor regale, și posedeau munții cu pădurile și apele lor la graniță, fiind însă toți acești locuitori supuși numai legilor date de regii Ungariei. În anul 1222 a regulat regele Andreiu II. referințele tuturor locuitorilor regatului său, prin «bulla aurea» și în art. XIX. din statute despre locuitorii castrelor, cât și despre coloniști. § 1. «jobagiones castrorum teneantur secundum libertatem

a sancto rege Stefano institutam» iobagii castrelor să se țină după libertatea așezată de sfântul rege Stefan, și § 2. «similiter et hospites cuiuscunque nationis secundum libertatem eis abinitio concessam teneantur»¹.

Însă deosebirea românilor (Blacilor) de sași în fundurile regești, în privința limbei, a religiunii, a ocupațiunii și a obiceiurilor a produs unele frecări între aceste popoare.

Sașii de atunci au nuzuit după prerogative și suprematizări în fundul regesc și așa s'a jeluț la regi în mai multe rânduri, până ce în anul 1224, folosindu-se de împrejurările cele triste ale regimului lui Andreiu II., au câștigat dela acest rege un decret a. n. «Andreanum decretum», în care (art. I.) se concede mai ales libertatea lor, ce o au avut; nefiind aceasta nouă concesiune de lipsă, căci concesiunea aceasta eră dată deja în art. XIX § 2 al bulei auree. În acest decret se enumeră special drepțurile și datorințele locuitorilor fundului regesc, ce li s'a impus sașilor și cari apoi mai târziu în asemenea măsură s'a extins peste toate fundurile regești. Totodată se concentrează acelea de Sași (Gauen) sub pretoriul cetății Sibiului și prin aceasta s'a pus temei la atingeri mai deaproape între Sași și între teritoriile castrense granițiare din jurul Sibiului, cari teritorii au fost scaunul Seliștei și al Tălmacului, cum vom dovedi mai la vale. De aceea însă regele totodată regulează referințele pășiu-nari între acești locuitori limitanei și între Sași în art. VIII. care sună «praeterea vero supra dicta, silvam Blacorum et Bisenorum, cum aquis usus comunes exercendo cum praedictis Blacis et Bisenis, eisdem contulimus»², iar referințele posesionare la șesul fundului regiu între Sași și Români le regulează în art. XIII. altmintrea și adecă: «silvam vero cum omnibus appendicis suis et aquaram usus cum suis meatibus, quae ad solius regis spectant donationem omnibus tam pauperibus, quam divitibus libere concedimus exercendos»³.

¹ Asemenea și oaspeții oricării națiuni să se țină după libertatea concesă lor dela început.

² Afară de cele zise mai sus, am dat acelorași pădurea românilor și bisenilor cu apele spre exercitarea uzurilor comune dimpreună cu mai înainte zișii Români și Biseni.

³ Pădurea însă cu toate apendicele ei și uzul apelor cu meaturile sale, cari privesc numai donațiunea singurului rege, concedem libera folosire tuturor, atât săracilor, cât și bogaților.

Aici se vede mai întâiu deosebirea posesionară între Români și Sașii fundului regesc. Până când regele întărește, că munții, pădurile și apele dela margini sunt ale Blacilor și Bisenilor, și concede și Sașilor în acestea păduri și ape ale Blacilor și Bisenilor uz comun cu Blacii și Bisenii, dimpreună a. n. Cousus¹, silvarum et aquarum, întărește mai departe regele, cu tot pământul dela șes, cu toate apertinențele lui și cu marginile apelor, unde s'au așezat Sașii, e numai o donațiune a regelui în care concede tuturor locuitorilor de aici, fără deosebire, uzul întru toate.

Așa a împăcat regele, ca supremul domn al fundurilor regesti, pe locuitorii lui; și acest decret așadară nu e un privilegiu al Sașilor, ci e un compromis regesc.

Acel cous în pădurile și apele Blacilor, concentrați în castrele regale la margini, nu s'a dat însă națiunei sase, care nici nu există, ca atare, și nici fiecăruia individ Sas din fundul regesc, ceea ce nu ar avea înțeles; ci regele ca supremul domn al fundului regiu, a conces cousul în acele păduri imense numai pentru ajutorarea concentratei jurisdicțiuni sase în Sibiiu, și în folosul mai bune și mai puternice apărări a granițelor și a castrelor regale, din partea Sașilor și Românilor din acest pământ regesc, așadar în folosul public, ceea ce vom dovedi noi mai la vale cu documente nedisputavere.

Concentrarea aceasta sub un cap în Sibiiu iarăși nu a conținut crearea vreunei jurisdicțiuni sau legislațiuni autonome, ci numai așezarea unui conducător al Sașilor în oaste și judecător, precum au fost castelanii teritoriilor române, apoi a unui administrator de cens la mâna regelui «et sub uno iudice censentur».

De aci se vede mai încolo, că pe acest timp eră fundul regesc de două feluri:

1. Acel pământ la șes, al cărui uzufruct s'a donat Sașilor și

2. Acele teritorii la margini, cari se țineau de castrele regale, al căror pământ îl posedau Români și Bisenii; și de aceste teritorii au fost afară de ținutul Tâlmaciului și al Săliștei în scaunul Sibiiului mai multe, precum vom arăta mai la vale.

¹ În textul maghiar, din eroare de tipar se află census în loc de cousus.

În cel dintâi fund regiu s'au împărțit Sașii în scaune «sedes», în cari duceă administrațiunea un jude regesc; până când în castre administrau și judecau castelanii și primarii vilelor. Cele mai însemnate castre în jurul Sibiului la confiniile regatului unguresc au fost: Castrul Talmatsch, Salygó, Omlas, apoi alte mai mici.

Castrul Talmatsch, care avea în jurul său castrele Verestorony, Lothorvár, în pasul Turnului roșu, ce se administrau de castelanii regești «de Talmatsch» cu teritorul lor, au cuprins ținutul de azi al scaunului Tălmăciu; iar castrul Salygó cu 5 vile ale sale, au conținut scaunul Săliștei de azi. În castrul Talmatsch, pentru pozițiunea lui în gura pasului Turnu roșu, s'au susținut mai mult timp castelanii; iar în teritorul castrului Salygó, și mai în urmă după dărimarea lui, Săliște numit, s'a susținut administrațiunea prin «kinezi» sau «Primari».

Regii au silit și supus însă și pe Sași și respective pe cetatea Sibiului a ajutat la apărarea și defendarea castrelor, în specie însă și mai mult a castrului Talmatsch și a pasului Turnu roșu, ceeace ei mai ales cu bani au făcut. Din aceasta împrejurare a intrat amestecul și influința Sibiului în teritorul castrului Talmatsch mai mult decât la Săliște.

Până când Sașii se concentrau și consolidau în pretoriul Sibiului, soartea numitelor castre, pe cari le țineau regii pentru însemnătatea lor militară, tot la mâna lor, au fost supuse schimbărilor, ce au urmat din invaziunile cele dese în patrie și din luptele cele multe cu popoarele de peste Carpați.

În timpul după stingerea Arpadilor se născură multe răscoale în țară și începură iar invaziunile, în a căror urmare castrul Salygó (Salgo) cu mai multe părți de prin jurul lui fură ocupate de inimici.

Regelui Carol (de Anjou) însă îi succese a domoli rebeliile și a reocupat acest pământ, mai ales cu ajutorul magistrului Nicolau fiul lui Conrad, castelanului de Talmatsch, în a căru mână și administrațiune căzuse castelul Salygó cu vilele lui. Numitul magistrul a redat apoi castrul Salygó, cu cele 5 vile ale lui regelui, care apoi a donat pe magistrul pentru aceasta cu unele pământuri, prin documentul din 9 August 1322, unde se zice, cumcă «...magister Nicolaus filius Conradi de Talmatsch... castrum nostrum Salgo nuncupatum, in partibus transilvanis

constitutum, quod habebat et detinebat, ad manus nostras reddidit et restituit, cum novem villis: Zaszekes, Omlás, Varolya-folgo et fekete viz, ac aliis quinque villis olaccis ad idem castrum pertinentibus, ex cuius castrum et vilarum restitutione praeter augmentationem nostri regiminis, fidelibus nostris in illis partibus constitutis ab improvisis adversariorum nostrorum invasionibus sive insultis tuta quies et tranquillitas optata successit... eundem Nicolaum filium Conredi suos heredes in omnibus suis possessionibus, juribus et... excepto castro Salgo et villis suis praenotatis nobis per eundem restitutis, ut promissum est, manutenerent...»

Aceste 5 vile ținătoare de castrul Salygo au fost cele 5 comune ținătoare de Săliște adecă: Tilișca, Galeș, Vale, Sibiel și Cacova, apoi comuna Săliște, în locul castrului Salygó, cari toate compun azi scaunul filial al Săliștei.

Această donațiune, în care își reține regele castrul Salygo, ca fundul său regesc, o a confirmat reg. Carol din nou la an. 1327, și s'au extradat la an. 1370 donatorilor, ca document deplin valid.

În secolul al 14 vedem teritorul Săliștei existând ca un fund regesc deosebit, în mâna regelui.

În an. 1369 a dărîmat Voievodul trans-alpin castrul Tălmăciu.

Regele Ludovic însă a ridicat mai cătră Turnu roșu castrul Lothervár, la ale cărui clădiri au contribuit mai ales Sașii din Sibiiu cu bani, din care cauză regele i-a eliberat la repetitele lor cereri în an. 1370 de serviciurile în castru regal, rămânând de aci încolo numai Românii mărgineni supuși acelor servicii regești de apărarea graniței căci Sașii cercau mereu de a scăpa de castre și a se vâri numai între zidurile cele ce clădiseră ei în vila Hermani.

În an. 1383 au făcut Românii teritorului Tălmăciu și Săliște, o legătură strânsă între sine și un pact cu Sibiiul, în care ei s'au legat a păzi și a apăra toată granița țării dela Turnu roșu până la marginile teritorului Săliștei, cătră țara Hațegului.

Tot în anul acesta 1383 se vede a fi împreunat teritorul Săliștei cu posesiunea regală Omlás, căci regina Maria voise a predă episcopului Gablinus, cum zice: «*possessionem regalem Omlas vocatam, in terra nostra Transilvania inter sedes nostras cibiniensem et Szeredahely situatam una cum quatuor villis*

olahalibus: Grossdorf (Săliște) cum Gallusdorf (Galeș) Ghrepundorf (Tilișca) Budinbach (Sibiel) et Chripsbach (Cacova) cum metis etc. ... quaeibus(?) aedem hactenus per regiam Majestatem extiterunt et possessae et...» ceea ce însă nu s'a făcut pentru mai multe proteste.

Episcopilor din Alba-Iulia li s'au dat însă de cătră regi unele posesiuni în vecinătatea Săliștei și adecă Săcel și Varolya, îndeosebi pentru aceea, ca prin influința lor spirituală să înătimeze poporul mărginaș la lupte întru apărarea graniței în contra invaziunilor.

În secolul al 15-lea însă pe când erau năvălirile cele mari și dese ale turcilor și voivozilor transalpini, multe castre regești s'au ocupat de cătră străini, dară și de cătră indigenii mai puternici până ce regii prin repețite decrete au revindecat acelea castre ca ale lor, așa și Sașii Sibiului de pe atunci au încercat a pune mâna pe castrele Seliștei și Tălmaciu.

Decretul lui Sigismund din anul 1403 § 9 dă fiecărui nobil posesiunile lui pierdute, însă zice: «illis videlicet (castris et possessionibus) pro quibus uterque Nicolaus Voivodae transalpinensis duxerunt obsides, nobis, dandas»; Ioan Hunyadi prin decr. din anul 1446 art. 2 demandă demolarea tuturor castrelor cu excepțiunea aceloră: «quae confinibus regni pro defensu sunt erecta»; tot așa demandă Mathias în decr. din anul 1464 art. 10 § 1 «...exceptis solum modo castris illis comitatibus regni nostri confinia tenentibus, constructa essent... quae remaneant pro utilitate regni».

Curând după aceasta declarare regele Mathia în anul 1467 în conformitate cu citatul lui decret declară, cu deosebire țara sau provincia Omlaș teritorul Seliștei de un fund regesc neînstrăinaver dela coroană și pentru defensiuni susținut, cum vom arăta mai jos.

Atât prețuia regii astfel de castre finitime, încât acelea numai spre conservare și numai nobililor Maghiari (et non forensibus vel extraneis) se încredințau, precum dovedește decr. III. a lui Mathias din anul 1471 articol 6 și decret. II. a lui Vladislav din anul 1495 art. 5.

Ce servicii mari au făcut acești Români mărginași regilor Ungariei, în luptele lor cele multe în contra Turcilor, dau dovadă chiar scriptorii bizantini, descriind războiul regelui Sigis-

mund pe la finea seculului al 14-lea (1391) asupra Sultanului Baiazet, unde zic că regele și-a strâns toate popoarele, «...electio Dacis seu blacis, hominum genere non ignobili, qui viae sunt duces, exercitumque ducant in hostilem regionem et...»

Sașii însă, cari asemenea serviciuri erau datori regelui, în timpurile acestea grele, s'au concentrat din ce în ce mai tare sub conducerea deregătorilor din Sibiiu, a cărui influință se extindea și peste ceilalți Români din fundurile regești. Așa descriu scriitorii bizantini fundul regesc pe acel timp a lui Sigismund, care trecuse cu oastea în contra turcilor prin pământurile noastre: «regio ista cingitur quaercetis glandiferis, urbes habet non paucas, metropolis Sibinium vocatur. Linqua utuntur partim dacorum sc. blacorum, partim panonum, victu e moribus panonum immitantur, haec regio subjecta est panonum regi, a quo ducem accipit de panonum genere. Urbes habet liberas, quae proprio jure propriisque legibus, ab Metropoli Sibinio regnatur. Jussi proficisci in militiam, regi porentes, tributum ferentes, quandocunque si imperabit, solummodo, petentes, ut sibi proprio jure suisque legibus, rempublicam administrare liceat.» De unde se vede, că Românii noștri cu Sașii dimpreună au locuit asemenea liberi în fundul regesc.

În timpurile acestea grele pentru regat și în specie pentru Transilvania, s'au convins regii de aceea necesitate, că apărarea țării și a graniței s'ar împuteri prin întrunirea părților fundului regesc, cari erau încă desfăcute una de alta, afară de a. n. provincia cibiniensis, care crescuse prin întrunirea ei la putere mai mare.

Așa au început regii a încorpora pe timpul acesta toate teritoriile regale a. n. castrense, la fundul regesc al Sibiiului, sub unele și acelea și legi, jurisdicțiuni și condițiuni.

Încă în anul 1429 a încorporat regele Sigismund castrul Törcs (Törzburg) cu ținutul său, la ținutul regal al Brașovului. Așa a încorporat Vladislau — prin îndemnul lui Ioan Hunyadi în anul 1453 castrul Tălmaciu cu castrele Veres Torony și Lot-horvár și teritorul lor cu toate vilele la scaunul Sibiiului, tot cu acelea drepturi prerogative și condiții, ce le aveau și Sașii; căci documentul așa sună:

«Ladislau dei gratia etc... quod cum nobis in regali administratione regiminis inter alia conveniat, providere, ut con-

finia regni nostri integre praeserventur... nostra percipit serenitas, quomodo castra nostra Talmatsiu, ac Lothorvár, ac Turris Veres Torony vocata, in comitatu Albensi sita,... rupta essent et penitus desolata et propter ipsorum invigilem, ineptamque conservationem nonnulli superioribus per viam prope et super eadem castra et turrim existentem, qua de partibus transalpinis juxta fluvium Olth, ad partes nostras transilvanenses, versus Civitatem nostram Cibiniensem itur seu tenditur, huiusmodi partes nostras subintrantes et depraedantes, nocivis damnis effecerunt..... prefata castra nostra Talmaciu ac Lothorvar turrim Veres Torony, cum tributo inibi exigí solito, ac nova oppida similiter Tolmaciu, Boitza, Plapai, Porcesi, utrumque Sabes, ac praedium Creutzenfeld, medioque possessionis Reuke limitibus quibus huc usque per praedecessores nostros reges et eorum castellanos tenta et possessa fuerunt, ad septem sedes saxonicas perpetuo et irrevocabiliter aneximus et eisdem septem sedibus incorporavimus, ut quod saxones earundem septem sedium praesentes et futuri, huius modi castra, turrim, villas et possessiones pro nobis et pro sacra nostra teneant et gubernent, sicut tenent et gubernant civitates, oppida et villas in terris dictorum septem sedium existentes...»

Prin aceasta dară s'a incorporat scaunul Tălmaciului de astăzi dimpreună cu comuna Reuke sau Racovitza la provincia Cibiniensis, supunându-se unei și acelei administrațiuni a fundului regesc și cu asemenea drepturi, ca și Sașii.

După ce voivodul transalpin Dragoș în anul 1460 a dăruit castrul Omlas, regele Mathia a dat acest castru unui nobil Mihail Székely de Zsedényfalva în 1464 deocamdată spre conservare (ad conservandum) cu aceea condițiune, ca să-l poată lua regele îndărăpt, căci tocmai în acest an s'a născut o rebeliune în Transilvania, în care eră amestecat și Voivodul transalpin (Stefan).

Curând însă după aceasta s'a aliat acest Voivod cu regele Mathia în contra Turcilor: și regele în anul 1467 iarăș în înțelesul decretului său, din 1464, a declarat provincia Omlaşului, sub care se pusese atunci și teritorul Seliștei, de fund regesc neînstrăinaver dela coroană.

Decr. din 1567 sună: «Mathias Rex et... Tria oppida in Transilvania, Fogaras, Omlas et Radna, juxta statutum, regnico-

larum semper conservari nec unquam abalienari praecipit etc. ...Inter caetera, quae in hac proxime praeterita, generali Praelatorum, Baronum et nobilium nostrorum congregatione pro meliori statu regnis circa bona regalia, et proventus fisci nostri provide, et utiliter reformata et disposita sunt, id etiam statutum extitit: ne unquam nos vel succesores nostri reges Provincias Fagaras, Omlas et Radna, cum pertinentiis earundem quoquo modo a se alienare sau abstrahere possimus, vel valeant, sed semper praefati districtus in manibus regiis, prompti ac parati ad hoc teneantur... pro defensu. Quia vero et totius et hac alia per dictos praelatos et barones nostros disposita de nostra fuerunt voluntate et manifestissime ad nostre et totius regni nostri commodum pertinere dignoscuntur; ideo fidelitati vestrae firmiter praecipientes mandamus, aliud omnino habere nolentes, quatenus memorata Territoria Fogaras, Omlas et Radna, cum pertinentiis eorundem apud quos cum et qualitercunque habita... ad manus vestras ocupare... etc.» assignari possint, pro defensu».

În anul 1468 a repetit Mathia această declarare în privința Seliștei de fund regesc neînstrăinaver.

În anul 1475 apoi a incorporat Mathia «terra Radna» cu pământul regal al Bistriței, iar în forma și înțelesul de sus, ca la Tâlmaciu, precum sună respectivul decret: «... eidem civitati (Districiensis) nostrae adnectimus et incorporavimus, ac ut praefatum oppidum (Radna) cum suis pertinentiis, hospitesque et incolae earundem, universis juribus, libertatibus et consuetudinibus, gratiis et privilegiis, quibus nostra civitas Bistriciensis, civesque et comunitas ejusdem ab antiquo nostro extitit, uti perpetuo et gaudere valeat, atque possit, ita tamen quod oppidum ipsum et pertinentiae eiusdem nostrae civitatis, subiecta semper censeantur, et cum civibus civitatis nostrae Bistriciensis et suis pertinentiis connumerantur...»

În asemenea mod a incorporat și anexat regele Mathia deosebit în anul 1486 fundul regesc al vechiului castru Salygó adecă ținutul Săliștei la scaunul Sibiiului, ca și pe ținutul Tâlmaciului, cu care de aci înainte s'au aflat în asemenea pozițiune și întocmai, ca și ținuturile și resp. scaunele săsești, precum chiar și lămurit vom dovedi mai la vale.

Dela timpul acestor incorporațiuni (în secolul al 15) s'a observat a-se deosebi apoi după nume, două feluri de funduri regești în sens diplomatic și adecă:

1. partes fundi regii antiqui, adecă scaunele a. n. săsești concentrate prin Andreanul și

2. partes fundi regii incorporateae, adecă acele teritorii regești castelane, cari succesive s'au incorporat la fundul regiu dintâi, între cari din urmă a fost nedisputaver și scaunul Săliștei și al Tălmaciului.

Egalitatea aceasta de drepturi între Sașii din scaune și între părțile numite incorporate de acelea, se vede și de acolo, că teritoriile Săliștei și Tălmaciului de aci înainte s'au numit ca și primele funduri regești săsești (die Gauen) cu numele diplomatic scaune «Sedes» și s'au tractat ca scaunele săsești, numai fiind încorporate la scaunul Sibiului. Li s'a dat nume de scaune filiale «sedes filiales» și la toți timpii așa se numeau în lege în documente și așa se numesc și astăzi.

Prin această incorporare totodată însă a crescut și influința diregătoriilor regești din Sibiiu asupra scaunelor noastre, deși acelea se administrau încă cu autonomia proprie, ca alte scaune săsești, precum vom vedeă eclatant în scaunul Săliștei.

Încă în anul 1486 se vede scaunul Săliștei și opidul Omlás reprezentat în afară de supremul dicasteriu din Sibiiu, care apăra marginile teritorului fundului regesc, față cu pământul comitatens adevărat, adecă poses cu drept nobilitar și în specie posesiunile ce se dase mai înainte episcopilor dela Alba-Iulia, adecă Setsel și Varolya, ce se aflau la citatul an în mâna episcopului Ladislau Geréb.

Atât reprezentanții scaunelor, cât și ai comitatelor, se jeluiesc pentru ocupări de hotar și adecă, cum zice regele Mathia: «multi saepe numero jam ex vobis pro pluribus terrarum occupationibus, metarum abolitionibus, distractionibus multis aliis injuriis... contra se se suam injuriam et oppressionem expostulantes conquaesti sunt Majestati nostrae...»

Regele Mathia a emis la aceste jalbe două decrete asemenea sunătoare, unul cătră universitatea nobililor, ca reprezentanții pământului comitatens, ai doilea cătră universitatea Sașilor, ca reprezentanți ai fundului regiu, în care orânduiește a eși o comisiune din sinul curiei regești la Omlás «ad facies oppidi regalis Omlas» vocati, nec non villarum seu possessionum Szelistye, Vindenbach (Sibiel) et Cripsbach (Cacova) ad praefatum oppidum pertinentium... care comisiune după convocarea

tuturor vecinilor să judece certele și să pună hotar și semne între teritoriul Omlășului și Săliștei de una, și între posesiunile episcopilor de altă parte, ceea ce s'a și făcut. Așa a și rămas, căci la finitul hotarului Săliștei către comuna comitatensă Aciliu a stat până acum vreo 20 ani în drumul țării marca care deosebea fundul regesc de comitatul Albei inferioare.

În afacerile din lăuntru ale scaunului Săliștei se serveau acești locuitori de diploma autonomiei. Căpeteniile scaunului erau și se numeau «Primari» și «Kinezi», prin cari se reprezentau cauzele interne și private ale scaunului, și sub a căror conducere conflusul scaunului, adunat din timp în timp, în pretoriul Săliște, tractă despre administrațiune și jurisdicțiune, tocmai ca și adunările scaunale săsești.

Dela acest conflus, care judecă chiar și «cum jure gladii» mergea apelațiunea în cauze momentoase de procese metale: la conflusul judeților regești în Sibiu a. n. universitate, și de aci la curia regească («Curia regis») unde scaunul Seliștei prin primarii lui se reprezintă și apără tocma în înțelesul decretului regelui Sigismund din anul 1405 decr. I. art. 4; care sună numai despre orașele și satele libere: «porro omnibus et singulis civibus, hospitibus, et populis quarumcumque civitatuni et liberarum villarum alicui ex principalioribus civitatibus anexarum a quaecumque sententia, per eorum iudices et cives lata, ad magistrum tavernicorum nostrorum; vel ad iudicium alius civitatis, cuius libertate talis civitas, vel villa «fungitur, liceat appellari». Dovada că scaunul Seliștei, ca încorporat al Sibiiului, tocmai în înțelesul acestui decret, dat pentru cetăți și vile libere încă și la anul 1570 s'au folosit de acel drept în procesele lui, sunt metalele din anul 1570 în procesul de hotar al scaunului Seliștei contra comunei săsești Cristian (Grossau, Keresztény-Szigeth). În acest proces «ratione Alpium et Metarum», în care a pășit comuna Cristian ca actoră asupra Seliștei și adevăta la județii din Sibiu, s'a emis în prima instanță o comisiune din Sibiu, la fața locului, care după reambulare a decis în favorul Cristianului.

Reprezentanții Seliștei au apelat cauza la universitatea din Sibiu, care a întărit sentința, iar de aci la curia regis.

Acolo erau părțile și resp. Seliștea în următorul mod reprezentate, cum sună documentul dat de regele Ioane II. «pro

tribunali sedentes Lucas Pistachii de Bongrad, pro potentibus et circumspcctis villico ac juratis omnibus senioribus et inhabitatoribus possessionis nostrae Keresztény-Szigeth, ut actoribus, ab una parte vero ab altera Mathias Atzal de Szekely Vasarhely pro circumspcctis Primario ac caeteris juratis, senioribus ac commansoribus Villae Szeliste ut in causam attractis appellantis...»

Curia regelui a anihilat sentința universității sase, și a orânduit o comisiune reambulatoare de protonotari, care eșind la fața locului au pus semnele hotarului altfel. Documentul (resp. regele în el) zice mai departe despre cei de față de reambulare «Vicinis et cometaneis universis, signanter vero prudentibus ac circumspcctis Augustino Hedvig iudice nostro regio, Georgio Zioskass, Blasio Phau, Gasparo Seiverth, Cibiniensibus,... N. N. iudice nostro regio Szász Sebesiensis, civitatum nostrarum regiarum... N. N. iudice nostro regio oppidi nostri Szerdahely; juratis civibus: Koman Komsia Primario Oprea Opreanu in Vale, Georgio Buner in Kacova, Dragomir Zarone in Sibielu, possessionibus ad dictam possessionem Seliste pertinentibus, Burger Moga; magnificorum Volfgangi Bornemissa de Kapolna ac Oprea Turk Stanislai Novroveski consiliariorum nostrorum in dicta possessione Orlat jobagionibus residentibus, in personis earundem dominorum, suorum inibi legitime convocatis, ac circumspcctisque ac providis Demetrio Kristi seniore, Stan Roman etc... in causam attractis in dicta possessione Szeliste comorantibus, ibique praesentibus...»

De unde apriat se vede că Săliștea a fost reprezentată prin primarul, prin jurați și bătrâni, cari se numesc și se întitulează «prudentes, circumspccti, providi cives etc.», ca toți civii săsești din cetățile și orașele fundului regesc încă și la anul 1570, și se pun în asemenea categorie cu județii Sași ai Sibiiului, Sebeșului și Mercurei, cari ca vecini cu scaunele s'au conchiemat la reambulare.

Ba! încă și mai înainte de timpul acesta au provăzut regii Ungariei pe Românii noștri mărginași, cari dela încreștinarea lor s'au ținut și se țin de religia gr.-or., pentru însemnătatea economiei lor de vite în munți, cu prerogative mai mari.

Așa spune decr. II. al regelui Maximilian din anul 1567, apoi din anul 1559 și 1574 pe Românii noștri numai la jumă-

tate de zecimă «a Valachis pecorariis seu qui in Alpibus et silvis peccora alunt media tantum dicae....»

După aceasta a fost poporul nostru mărginaș din fundul regesc cu totul eliberat de zecimi precum și de vămuri (tricisima).

Iar când li s'au impus mai târziu prin Sași zecima, aceasta numai în bani au plătit-o, și numai ca un salariu la județii lor, așa în scaunul Seliștei, până când scaunul Tălmaciului nu a fost supus de loc la zecimă, cum vom documenta.

Din ocuparea locuitorilor scaunului Seliștei cu economia vitelor la munți, s'a născut încă un institut propriu liber al «Vătavilor», cari erau administratori și judecători aleși de confluența scaunului în Seliște pentru păcurarii dela vite în munți, și decideau cauzele de ceartă între păcurarii scaunului Seliște și ai scaunului Mercurei (din comunele Poiana și Rodu, constatatoare tot din oieri) asemenea precum făceau aceștia înainte de incorporare castelanii din Tălmaciu în teritoriul lor.

Vătavul era totdeauna adlatul primarului din Seliște, el încasă pedepsele în bani dela păcurari și le administră primarului din Seliște, iar mai târziu județii lor scaunali, și acest institut până când au luat șapte județe munții din posesiunea Seliștenilor.

După incorporare începuseră însă jurisdicțiunile din Sibiiu tot mai mult a-și extinde influința peste scaunele noastre, și peste tot fundul regesc întreg.

Așa decide adunarea judeților regii săsești din Sibiiu dela anul 1543: «ab universitate saxonum conclusum est, quod a modo deinceps cuiuscunque conditionis aut nationis homines in septem sedibus saxonicalibus ubivis commorantes, legibus ipsorum saxonum subjacere debeant.» De altă parte se străduiau Sașii pe acest timp a introduce măsuri volnicești în contribuțiunea fundului regesc, — deși în numele regelui — se sileau, a-și câștiga puterea în scoaterea contribuțiunii și a manipula aci prin amplexiunile lor după plac.

Jurisdicțiunea și contribuțiunea au fost dară două mijloace tari ale ocârmuirii săsești din Sibiiu, cu cari apoi și-au extins toată influința spre nimicirea noastră. Legi și amplexiuni săsești, limba germână și numirea în genere de «Sașii» (scaun, pământ, tribut etc. săsesc) s'au extins în fundul regesc și peste Români.

Contribuțiunea fundului regesc mai ales, care se scotea în măsuri mai mari dela noi, și care trebuie să curgă în fiscal statului și în mâna regelui, a înavușit pe amplexiații săsești din Sibiu și a înputerit supremația Sașilor, cu toate că regii și dietele țării aveau ochi păzitori asupra acestei contribuțiuni.

Regele Ludovic II. prin art. 47 din an. 1525 demandă a se număra locuitorii fundului regesc, spre a se erui suma contribuțiunii.

Regele Ferdinand I. în an. 1552 dă tesaurariului său Petrus Haller următoarea instrucțiune:

«De bonis et castris ad regem pertinentibus; ad reges Ungariae et coronam regis, in Transilvania proprie tenent:

Sedes seu comitatus saxonum quorum nomina in scripto praenotato continentur, a quibus tamen quaedam alienata sunt, ut Alvintz et Borberek et alia quaedam loca, de quibus supra dictum est — pertinent etiam ad reges quae sunt apud fodinas et cameras salium, quorum et dictum est, fuerunt quinque, nunc tamen quatuor sunt, per alienationem oppidi Szék, quod rex Ioanes uno cum possessio Zekeli, eidem anexa Francisco Kendi contulit, et villae Olahkam et oppidi Kolos pertinent.....

In terra Barcensi, quam Saxones vocat Burzenland, est Arx in Augustiis Alpibus nomine Törösvár, quae item esse regum et nunc tenetur a coronensibus, qui sibi eam pro quindecim milibus per Ludovicum regem inscriptam esse ajunt, cum hac conditione ut dictae sumae ratione intertentionis huius arcis quotannis accederet... In registris contributionum, quae comisariis visa sunt, aliae portae plura quam ducentae alia plura, etiam tercentae scriptae sunt, cives dicant emolumenta eorum ad castelli conservationem minime sufficere, eoque Reges, dum suos officiales in eo tenerent pro suplemento intertentionis in singulos annos de terrae Barcensis censu quingentos florenos deputare consuevisse.

Simile Castellum tenent Cives cibinienses in alpium Augustiis, quod vocant Turris rubra, vulgo Veres Torony, quad ut prius dictum est ante paucos annos aquarum inundatio fere totum subruit et evertit; Est apud manus eorundem aliud castrum Szelistye vocantum, quod juxta registra contributionum habet possessiones septem, in quibus portae ducentis plures numerantur».

Scaunul Săliștei și al Tâlmaciului au fost un izvor bogat de contribuțiune, pe care o administrau Sașii dela oierii locuitori după voința lor; se vede însă din citata instrucțiune, cum cereau ei a pune mâna pe venitul acestor pământuri regale.

Aceasta a dat anză la multe certe între oficianții regelui și cei săsești. Dovadă eclatantă despre aceasta, cât și despre starea scaunului Săliștei, în fundul regesc în secolul al 16 este decretul regelui Ferdinand I. din an. 1554 Ianuarie 13.

După sunetul aceleia se jeluiesc oficialii supremi săsești, ca reprezentanți ai fundului regiu, la regele unde zic: «esse quaedam possessiones ipsorum valachicales, ipsis saxonibus incorporatas videlicet: Seliste, Gales, Vale, Cacova, Sibielu et Tilisca»... cari niciodată nu au plătit contribuțiunea în comitat, fără tot numai cu Sașii după uzul cel mai vechiu, pe care însă Vaivoda Transilvaniei le privește și le taxează, ca pe niște bunuri nobilitare din comitate. La aceasta scrie regele către Ladislau Vas de Gyalu, administratorului venitelor regești din Transilvania, «ut praescriptas possessiones... ad instar jobagionum nobilium et aliorum possessionatorum hominum, ad solvendam in medium comitatus aliquam cogere et compellere taxam seu decimam nequaquam praesumas».

Asemenea vorbește regele Ferdinand în an. 1556 către Petrus Petroviciu, și regina Isabela tot în acel an în artic. dto Cluj 7 Dec. în care numește ținutul Săliștei:

«Districtus» și zice, că acesta nu este bun donatar și oamenii lui nu sunt iobagi domnești.

Până către finea secolului 16 așadară în răstimp de 500 de ani dela St. Stefan regele, e dovedit, că scaunul Săliștei a fost încorporat scaunului Sibiului, ca și al Tâlmaciului, și că locuitorii lor au fost oameni liberi în fundul regesc.

Autonomia scaunului Săliște în alegerea liberă a diregătoriilor lui de națiune română a existat până către finea acestui secol. Însă pe acest timp și-a extins magistratul Sibiului jurisdicțiunea sa, sub amploiații săi și în Săliște, fără însă a se dărîmă autonomia scaunului. Tot pe acest timp s'au codificat legile săsești în a. n. dreptul statutar săsesc și dimpreună cu limba germană, subamploiații Sași, s'au introdus și în scaunele noastre. Pe lângă dreptul statutar existau încă în municipiile săsești statute speciale date de liberele municipii ca una dintre cele

mai eminente facultăți ale comunelor libere din fundul regesc, care facultate și scaunul Săliștei o a avut, și în an. 1585 în obiecte de foarte mare însemnătate o au și exercitat.

Acest statut, care poartă numele: «Constitutio gremialis sedis Seliste»

e de cea mai mare însemnătate pentru drepturile politice ale noastre, și dă dovadă deplină despre toate cele zise până acum.

Această constituțiune, al cărui act — așa numai precum ni s'a dat din arhivul Sibiiului sub numele: «Auszug aus dem Selister Stuhlprotokolle von 1 Okt. 1585 bis 16 April geführt». Scris în limba germană veche în înțelesul § 2. l. I. t. I. al stat. jur. municipalium dovedește, pe lângă autonomia scaunului, asemenea unui scaun dintre cele săsești, încă și o independență cu mult mai mare, care a putut fi numai eflux al pozițiunei libere a scaunului Săliște de mai nainte, de când eră el un teritor regesc al castrului Salygó, ca ei acel statut — deși creat sub influința magistratului sibian, — conține mai întâiu pactul ce s'a încheiat între scaunele Săliște și între magistratele Sibiiului despre cousul Andrean.

Am arătat mai sus, cum a conces regele Andreiu oficialilor săsești cousul în pădurile și apele Blacilor, tocmai așa precum a conces mai târziu regele Ludovic I. prin decretul din an. 1353, asemenea cous țării Barsa (Burzenland sau districtului Brașovului) și părților ținătoare de el, că toți locuitorii acestei țări și părților ei, să folosească laolaltă în comun pădurile, apele și pescăritul, și am arătat, că acest cous, pe care l-a conces bunul rege Sașilor în toate pământurile dela munți ale Românilor, vechilor locuitori ai fundului regesc, s'a conces numai în folosul public și adecă, pentru susținerea oficianților și administrațiunei supreme a fundului regiu, concentrate mai întâiu în Sibiiu, și aceasta o vom și dovedi aici.

Acest cous al oficianților și magistratualelor săsești din Sibiiu, nu s'a putut desvoltă în o folosire faptică comună în înțelesul cuvântului nicăiri cu atât mai puțin în scaunul Săliștei și al Tălmaciului, căci precum întărește Andreanul, munții și apele acestea mărginare se aflau în posesiunea economilor noștri de vite la toate timpurile, iar oficianții Sași nu purtau economia de vite.

Așadară încă de timpuriu s'a observat a se dà oficianților supremi pe partea acestui cous, de cătră Români noștri economi, ceva naturale dela vite, iar mai pe urmă bani dela vămuri.

Așa s'a născut, prin o observație lungă, așa numită vama oilor și a porcilor, (Schafmauth und Schweinemauth), în tot scaunul Sibiului.

Această vamă a încurs totdeauna la oficianții din Sibiu, care serveă ca și oparte a salarelor lor, pe cari pe atunci nu nu le aveau fixate. Vama aceasta prestată dela locuitorii noștri economi care conțineă în sine cousul Andreanului, serveă dară spre ajutorirea și susținerea oficianților scaunului Sibiului și resp. ai fundului regesc, ce erau în Sibiu, cari erau pe la finea secolului al 16, în urma încorporărilor sus atinse totodată și oficianții supremi ai scaunului Săliștei și Tălmaciului.

Dovadă eclatantă despre aceasta dau cele mai memorabile statute ale Sibiului «Statuta Cibinii» din an. 1698 unde în capul VI se zice: «Die Birsagen aus der Stadt und Stuhl bleiben Herren judicer und gebührt, das $\frac{2}{3}$ dem Königsrichter, das $\frac{1}{3}$ dem Stuhlrichter, wie sie dann auch von den Walachen aus dem Stuhl die Schaf- und Schweinemauth auf gleiche Weise theilen».

Așa au plătit în reluarea cousului Andrean vama aceasta, și alte comune române, din scaunul Sibiului, ce folosiră munții și apele finitime, cari nu se țineau de scaunul Tălmaciului sau al Săliștei, d. e. Avrig (Freck), Mohu (Moisen), cari iar curgeau în folosul judeului regesc și scaunul al Sibiului, după cum arată statutele Sibiului din anul 1541 p. 3.

Reprezentanții scaunului Săliștei adunați în an. 1585 în facerea susnumitei constituțiuni, în care ei se numesc «Civi» «Bürger» s'au înțeles cu cei doi județi scaunali ai lor, de atunci, Blasius Weiss și Emerich Binder senatori în magistratul Sibiului trimiși aci ca reprezentanți ai acestuia în următorul mod:

Diese obgemeldete Amtsleute (reprezentanții numiți ai scaunului Săliște 14 inși județii și jurații comunelor) haben alle in diese nachfolgende Stück consentiret...

1. Haben wir obgemeldete zwei Richter vernommen und auch verstanden; von alle unsere Vorältern, als eine alte Herkommensfreithum, dass der Stuhl Seliste einem ehrsamen Rath eingewährt hat für die Schafmauth alle Jahr fl. 100.

2. Für die Schweinmauth fl. 12.

Aşa s'a determinat pentru toți timpii numita vamă dela întreg scaunul Săliștei, și adecă din pășunea pădurilor cu oile și cu porcii 112 fl. pe an, — cocus silvarum.

Încât pentru folosirea apelor din Andrean au conces scaunul Seliștei la magistratuali în p. 8 râul principal, care formează Cibinul, pentru pescărit, cari apoi s'a și numit «Herrenbach» — cocus aquarum — mai încolo zice p. 3 «item es soll kein Judex (jude s. biró) gar kein Eid nicht einnehmen, an der Hand allein der erwählte Stuhlrichter, bei Straf einer Mark Silbers, sollen auch keine Diebereien nicht richten», de unde apriat se vede, că scaunul Seliștei a avut judici scaunali aleși.

În p. 4 se susține dreptul judicilor comunali a judecă pe făcătorii de rele, a-i cită înaintea și a-i pedepsi, ca aceea: «dass was unter einem Gulden ist, aus dem Stuhle soll nicht appellirt werden, auch nicht zugegeben werden. Dieses Gesetz soll auch nur den Stuhlsleuten im Selister Stuhle gelten».

P. 5. Was ausserhalb dem Stuhl ist, mögen sie ihre alte Gewohnheit halten.

Prin aceste puncte se regulează justiția scaunului; iar excepțiunea în privința furturilor vine de acolo, căci pedepsele cele multe și mari dela furturi, curgeau în punga juzilor scaunali, cum arată statutele Sibiului din 28 Ianuarie 1598 p. 78.

În p. p. 6 al statutului gremial se confirmează institutul judiciului compromis în scaunul Seliștei pe cea mai largă bază: «Wenn aus zweier gutem freien Willen Mittelleut gerufen werden, denn nicht Versprechung beider Parteien zu loben und zu billigen, wird aus eine willkürliche Sentenz gesprochen, soll kein Gericht nicht ändern nach gewohnheit der Landrichter».

În p. 7 se introduce legi morali, în contra bigamiei, asemenea ca și în statuta Cibinii din anul 1543.

P. 9 sună: «Es ist auch verboten, dass Jemand der aus diesem Stuhl auf edel Erd ziehen will, etwas verkaufen solle, sondern zieht er hinweg, so bleibt das Erb dem Gericht...»; tocmai așa, precum s'au hotărât mai în toate scaunele săsești, spre conservarea averilor din fundul regesc.

P. 10 (cel din urmă) supune pe fiecare jude comunal a dă numai câte o povară de lemne de foc judicilor scaunali, când vor veni în scaun.

(Wenn die Heren die Richter im Stuhl kommen, so ist jeder Sude schuldig eine Fuder Holz zu bringen).

Acestea sunt drepturile scaunului Seliște depuse în constituțiunea gremială din 1575, de unde se vede:

1. Că Seliștea e scaun în fundul regesc deosebindu-se de fund nobilitar (edel Erd).

2. Că aveà doi județi scaunali aleși (erwählte Stuhlrichter), cari erau totodată oficiali în magistratul (Rath) Sibiiului.

3. Că aveà jurisdicțiune liberă și drepturi de natura fundului regesc, ca și celelalte scaune săsești, și drept de a-și face constituțiuni, statute speciali.

4. Că datorințele lor au constat numai din relutul cousului Andrean în una vamă de 112 fl. anuale și în concederea râului Cibin spre pescărit, în favorul oficianților supremi regești ai scaunului și apoi în câte o povară de lemne de foc pentru judecii scaunali, când veneau în scaun. Altmintrelea au rămas Seliștenii în deplina și exclusiva posesiune a munților până la granița țarei, în care erau încă și acum păzitori ai plaiurilor (plăieși), iar de altă parte, plăteau contribuțiune regească, cu Sașii dimpreună, și făceau încă multe servicii deosebite regelui, și adecă din salinele din Vizakna și la curtea regească în Alba-Iulia, cum vom arăta mai la vale. Desi nu se află o asemenea constituțiune în scaunul Talmaciului, nu mai încape nici o îndoială după cele expuse până aici, că și acesta s'a aflat sub asemenea condițiuni libere.

Dela acest timp însă încoace s'a extins cu totul dreptul privat săsesc și peste scaunul Seliștei și al Talmaciului, ca și peste ceilalți locuitori Români ai scaunului Sibiiului, însă toate actele private între locuitorii scaunali se duceau și făceau libere și se treceau în protocoalele teritoriale scaunali, cari pentru Seliște, s'au continuat dela anul 1585 până la 1709 și de aci până la 1767, întocmai ca și în scaunele și comunele săsești, în cari se trecea proprietatea oamenilor în munți, în câmp și la mori.

Acest scaun a poses toate drepturile municipale, chiar și dreptul caducității, apoi al terțialității dela comori (cest din urmă până la 1819). Magistratul Sibiiului însă și-a extins acum influința în scaunul Seliștei și al Talmaciului cu atât mai mult, cu cât erau județii scaunului Seliștei totodată și senatori ai ma-

gistratului sibiian, și mai în urmă primii senatori, ceea ce serviă scaunul Seliște mai întâi de o preferință.

Dară tocmai această împrejurare a dat ansă la nefericirea scaunului. Alegându-se acești județi totodată ca senatori în Sibiiu, își pierduse scaunul pe nesimțite dreptul de alegere, ceea ce însă nu eră pe atunci simțitor pentru scaun, fiind el incorporat la al Sibiiului și încă în posesiunea tuturor altor drepturi ale sale. Statutele Sibiiului arată pozițiunea judecilor scaunali ai Seliștei și adecă cele din anul 1636 connumeră, între senatorii aleși: 1, vicesinator, 2, divizor, 3, aedituus ac iudex in pagis bonorum septem iudicum, 4, iudex in sede. Selistensi etc.,, cele din 1650 sună:

Senatores:

1. Iudex Selistensis potior. 2. Iudex superiorum proven-torum bonorum... 3. Coniudex Selistensis etc....; cele din 1677: «... 3. Iudices primario Selistiense. 4. Iudice septem pagorum... 7. Iudice secretario Selistiense», mai târziu și «iudex regius Selistensis».

Din acest schematism apriat se vede, ca a. n. bunuri ale șeptelor județe și-au avut deosebit jude și ca între acestea bunuri nici în al 17-lea secul nu s'a conumerat scaunul Seliștei și nici al Tălmaciului, ci din contră Seliștea aveà doi județi regi proprii. Ceea ce da însă scaunul Seliștei mai înainte aleșilor săi județi și primari, în partea salariului, da el acum firește senatorilor din Sibiiu, cari erau județi ai lor.

Însă acești județi acum senatori pe rând au început a-și înmulți dățiile și a-și uzurpă și mai multe, umplându-și pungile, ba ei și-au uzurpat în fine și zecima pe seama lor, care numai regelui trebuie să se plătească pe jumătate (decret. din anul 1495), căci vama (Schaf- und Schweinemauth) o trăgeà judele regesc și scaunul al scaunului Sibiiului.

Deoarece se observă în fundul regesc, în urma decretului al 13 art. 29 § 1 a regelui Ferdinand din anul 1552, a se dà zecima în arândă, pe care chiar oficianții supremi sășești o inarândau, apoi cu acest mijloc Sașii au făcut foarte multe abuzuri de zecima regelui, ceea ce a dat ansă la cele multe procese, bine cunoscute, între fisc și Sași.

În scaunul Seliștei însă și-au uzurpat județii senatori scaunali zecima, însă nici când în natură, ci numai în bani, precum

dovedește «*Consignatio donatariorum, qui decimas in pagis sedium nationis saxonicae percipiunt*», între cari mai întâi se numără scaunul Sibiiului, iar apoi între comunele acestui scaun al Sibiiului se connumeră și comunele scaunului Tălmăciu și al Seliștei, și adecă conumeră la scaunul Sibiiului, ca între celelalte comune săsești ale acestui scaun.

După acestea registre fiscale din secol. al 17-lea plăteau cele mai multe comune săsești zecima, una parte fiscului și trei părți preoților săsești, iar de comunele: Seliște, Sibiel, Tilișca, Vale, Cacova, și Galeș se zice: «*decimas in aere redimant, quae pecunia redemptitia duobus iudicibus sedis Szeliste cedit*»; iar de comunele Tălmăci, Boitza, Tălmăcel, Porcești, Sebeșul superior și Sebeșul inferior se zice: *nullas decimas pendunt*.

Oficiații săsești și a. n. universitatea lor încă de timpuriu au început a-și uzurpă provente regale din fundul regesc, sub diferite titluri și mai ales din părțile și comunele noastre românești, pe cari le administrau prin amplexii lor. Așa încercau în acte a se servi de numele bonuri «bona» pentru părțile noastre și ale numi apoi «bona septem iudicum».

Așa arată articuli dietali din 1610, unde roagă Sașii pe principele Gabriel Bathori «*ut Serenitas vestra contenta sit bonis Civitate (cibinii) tentis, quod fundus regius nuncupatur, praetera ex bonis septem iudicum quantam partem illorum respicari potuisset, ut pote sede Seliste, sede Talmacs etc...*»

Însă dieta pricepând bine intențiunile sașilor, a concluz așa: «*Conclusimus autem unanimi consensu, ut bona illa, quae nunc una cibinio fisco applicata sunt, nunquam a fisco abalienentur*», prin care a declarat și Sibiiul și scaunele noastre, de una natură de fund regesc, și de provincie neinstrăinaveră coroanei.

Totuș Sașii nu s'au lăsat de încercările lor, ci au ținut de acolo, a se șterge scaunul Săliștei și al Tălmăciului din registrele bunurilor fiscale, unde erau cu tot fundul regesc însemnate cum am văzut la anul 1552, ceea ce în confuziunile în cari se află în sec. al 17-lea le-a succes încâtva, fiind și ei părtași la legislațiunea Transilvaniei. Așa nu se numește Săliștea și Tălmăciul expres în aprobatele din 1615 (P. II tit. VIII art. II) ca bunuri fiscale, precum se numesc de atari Fogarasch, Töröcsvár, liberae civitates et oppida; ceea ce națiunea maghiară și săcuie ușor

puteau concede, căci priveau pe comunele noastre înțelese sub «libera oppida s. vilae». În adevăr și în faptă însă făcea Săliștea — afară de contribuțiunea regească încă și serviciuri de 4 zile de plug la curia regelui din Alba-Iulia, care le pretindeau sus citatele aprobate tit. 14 numai din bunuri fiscale; apoi în-deosebi făcea serviciuri regești la salinile din Vizakna, ce se prestau din mai multe părți ale fundului regesc. Serviciurile acestea din urmă au fost pentru Sălișteni de mare însemnătate, căci ei care erau în apropiere de Ocne, ca economii de vite, primeau sare a. n. împărătească dela Vizakna, care le făcea pentru nutremântul vitelor mari foloase, de aceea și țineau Săliștenii de o bunătate serviciile regești la Vizakna, până când altor comune săsești din scaunul Sibiiului le cădea greu. De aceea s'a și hotărât în dieta din 1637 (art. 50 par. V a aprobatelor) cum urmează:

«Vizaknát Szelistye székből régi usus szerint tartozanak segiteni munkások adásával, és nem a több regius fundusról. Aşadară și dieta țării numește Săliștea «szék» (scaun) și «fundul regesc» și o susține la serviciile regești, precum s'a decis și în articolii dietali din an. 1635.

Sașii însă cu scop, ca să șteargă pe scaunul Săliștei dintre scaunele fundului regesc și dintre serviciile regești, au cerut la anul 1693 ștergerea citatului articol dietal, ceea ce nu s'a conces, precum vom dovedi mai la vale.

Intențiunile Sașilor la provinciile regale au pășit așa de departe, încât la dietele din an. 1652 și 1653 au îndrăznit de-a pretinde jus dominale în părțile noastre și în alte mai multe. Națiunea maghiară însă și săcuie au respins aceste pretensiuni arogante cu cea mai mare rigurositate, și infuriate de astfel de pretensiuni, au provocat cu alarmă pe Sași, a-și produce toate documentele, la cari se provocau ei, ceea ce Sașii nu au făcut, ba cu mare năcaz au scăpat de această cerere justă a celorlalte două staturi.

Fiind însă Sașii de atunci în posesiunea unor comune în comitatul Cetății de baltă (Küküllő) și al Albei au declarat dieta numai atât în genere. «A szász nation lévő possessor Patronusnak vármegyebéli jóságok, mellyeket addig is nem különben birták mint más nemes emberek».

Din contră însă a luat această dietă pe scaunul Săliștei într'atâta sub scutul ei, încât l-au pus provizorialmente sub jurisdicțiunea oficialilor comitatensi, ca să nu-l mai poată despoia nesățioșii ampoliați, fără însă să se fi schimbat ceva în cele din lăuntru ale scaunului.

După trecerea Transilvaniei iarăși sub casa domnitoare de Habsburg, s'au regulat referințele țării prin a. n.

Diploma Leopoldină din an. 1691.

În p. 3. al aceleia, regele nu a confirmat pretensiunile Sașilor de jurisdicțiune dominală și de drept la provincie, în părțile unde o pretindeau ei și adecă mai ales în scaunele noastre, care pretensiune eră combătută de celelalte două nații, ci au lăsat acest obiect la împăcarea liberă a celor 3 staturi și ordine.

Pertractările asupra împăcăciunilor s'au început sub conducerea guvernatorului de atunci.

Georgiu Bánffy de Losoncz.

După sunetul proiectului de complanațiune, al guvernatorului dto Sibiiu în 23 Aprilie 1692, pretindeau Sașii, a. n. șapte-județe, sau cassarea unor anumiți articoli dietali, sau apoi interpretarea acelora în senzul Sașilor, și adecă au cerut ei cu deosebire cassarea și ștergerea titlului 46 art. 6. Pars III din aprobate, căci numai aci și numai în genere s'au cunoscut, că Sașii posedau bunuri (josaguri) însă nu ca drept nobilitar; apoi au pretins jurisdicțiunea ce o au mai avut.

Al doilea pretind Sașii cassarea și ștergerea sus citatului edict 80 part. 5 din aprobate, unde se numește Săliștea scaun și fund regesc, și se lasă la serviciurile salinare din Vizakna.

Regele Leopold prin rescriptul din 6 Aprilie 1693, prin care s'a confirmat a. n. «Accorda trium nationum» concede prima pretensiune de jurisdicțiune a Sașilor, însă cu excepțiunea scaunului Săliște, iar a doua pretensiune, pentru ștergerea edictului 80, nu o concede nicidecum.

Așa s'au înființat accordele din 7 Aprilie 1693 după cum a consimțit și națiunea maghiară și săcuie.

În cea primă, despre jurisdicțiune, se învoiesc numitele națiuni, ca să aibă Sașii: «in bonis, ut vulgo vocant, septem iudicum, jurisdictionem ipsorum privilegiis fundatam», adecă precum eră în timpurile vechi, aici arătate și anumit după cum devenise în urma încorporațiunilor; iară de Săliște zice: «In

sede vero Szelistie maneat jurisdictio comitatus officialium, juxta usum hactenus observari solitum», adecă precum decise dieta din 1651—1653, prin care s'au scăpat, barem pe un timp Săliștenii de asupra cele mari, de cari chiar și accorda din 7 Aprilie 1793 amintește în p. 2 ut saxones enormem et excessivam in hospitiorum vel domorum locationibus caritatem et locantium tam in civitatibus, quam castellis exsactiones et avaritiam corrigant».

Edictul 80 P. V. însă s'a susținut cu acea adaugere expresă în putere: «nec refragamur ut sedes Szeliste gratuito labore ad salinas Vizaknenses plus aequo et solito, ab officialibus nostris, non gravetur!» ceeace încă a condiționat jurisdicțiunea oficialilor regești.

În a doua accordă «super numero portarum» s'a regulat contribuția și s'a conces, ca și Seliștea și Tălmaciul, ca și mai nainte să plătească cenzul regesc cu Sașii de împreună și adecă zice accorda:

«In saxonica autem natione censeantur 1400 portae; in hoc numero intellectis toto fundo regio: bonis ad arcem Törce uti et ad rubram Turrim pertinentibus, sede Szeliste, sede Talmats, et bonis septem judicum et Cibiniensium et coronensium in albensi et de Küküllö comitatibus sitis».

Precum dară în registrele fiscale, arătate mai sus, așa și în accorda se supune censului de 1400 portae tot fundul regesc, și adecă nu numai «fundus regius antiquus», dar și «partes fundi regii incorporatae» și încă excepționalminte și bunurile, ce le posedă Sibiiul, Brașovul și șapte județe în comitatul Albei și Cetății de baltă, dar nu «cum jure nobilitarii», cum se vede din aprobate. Acî iarăși se numește Seliștea și Tălmaciul diplomatic «sedes» și se deosebesc expres de bunurile șeptelor județe, ale Sibiiului et..., cari zăceau în comitat, până când celelalte părți incorporate la scaunele săsești se înțeleg sub toto fundo regio».

Așa se înțelege acoarda; așa o au înțeles și a. n. șapte județe în gravaminele lor dto. Weissenburg 20. August 1700.

P. 3, care sună; «gehört laut Contractus articulus 2. (Acoarda) zu der Uebertragung der sächsischen Portae totus fundus regius et omnia bona in Albensi et Küküllö comitatibus sita, wie viel aber dem fundo regio entrissen, und sowohl dieser

als auch die bona Volkany et Szektar nicht restituiret, zeigt der Augenschein und die Collation des effective besitzenden Standes, mit denen privilegialiter assignirten terminis fundi regii», în cari termini și scaunul Seliștei și Tălmaciu s'au cuprins și se cuprind aci chiar Sașii împart ținuturile numite în punctul 2 al acordei în două părți, adecă 1. în «toto fundo regio», sub cari înțeleg și scaunul Seliștei și al Tălmaciului, și 2. în pretinsele lor bunuri din comitatul Albei și al Cetății de baltă.

Cumcă așa se înțelege acoarda, dovedește indisputaver și aceea, că regele Leopold și națiunea maghiară cu cea secuică nu s'au învoit la cassarea Edict. 80 al aprobatelor, unde expres se numără scaunul Seliștei între fundurile regești.

Așa numitele bunuri ale 7-lor județe în comitat, au fost mai ales comune săsești. Russ, Nagy és kis Ekelmező (Probstdorf), Balkats et Sitve, pe cari le-au ținut cetatea Sibiului din anul 1424, apoi posesiunile Kreutz, Messe, Clasdorf, Michelsberg, Földvár și Colun, ca foste părți ale Abatiei de Kertz, pe cari le-au ținut Sibiul din 1474, sub condițiuni grele, etc. toate acestea bunuri resp. comune mai cu seamă săsești, s'au incorporat la anul 1861 pe deplin cu scaunul Sibiului, până când scaunele noastre, ca curate funduri regești s'au dismembrat dela acela în perioada lui Reichenstein!

Tot de aceasta natură a fost comuna Sasă Cisnădioara în scaunul Sibiului, și resp. comitatul Albei care totatunci s'a incorporat la Sibiu.

Șapte județe au pretins asemenea porțiuni posesionari și în comunele foste grănițiare, Orlăt și Sina. Însă prin rescriptul prea grațios din 17 Oct. 1781, prin care s'a întărit în merit sentința forului producțional, în procesul sibiienilor cu fiscul, pentru desdaunarea din comunele numite s'a decis, cum urmează: «...quia conventus magistratus et totum publicum cibiniense de proprietate actionatorum portionum in Orlath et Sina sic dictis possessionibus existentium, et instituto militari applicatorum, non satis produxisse comperirentur, ideo intuitu earundem fiscum regium ab onore bonificationis simpliciter immunem et absolutam judicialiter declarari».

Și cu toate acestea s'a dat și promis șeptelor județe pe la 1861 despăgubiri pentru pământurile, ce au fost în posesiunea grănițierilor din Orlăt și Sina.

Curând după acorde iarăş a venit şi scaunul Seliştei sub oficialii săseşti (pareni-se după ce s'au mai îndreptat Saşii) după cari așa s'a hotărît în statutul Cibinii din anul 1698 cap. VIII.: «Die Herrn Selister Richter sollen in dem Selister Stuhl Recht und Gerechtigkeit befördern, gute Ordnung in den Anlagen nach Proportion der Leute halten und auf alle Weise Sorge tragen, damit die Selister Stuhl, Dörfer und Leute conserviret bleiben mögen, benanntlich sich beiden supremis officialibus Rathis holen.»

Aceşti supremi oficiali însă cu judicii scaunului din începutul secolului al 18-lea au început şi mai mult a ne apăsă, ba cu neobosite încercări, a ajunge acolo, unde în secolul trecut nu au putut, adecă a ne aduce în stare iobagională. Ei au început a-şi inzecei venitele lor, «in sortem salarii», şi cele ce se plăteau în cousul Andreanului, d. e. din vama oilor au făcut o vamă pentru oi şi alta pentru miei (Schaf- und Lämmermauth) şi altele.

Toate acestea lesne şi fără temere le-au putut face, dacă considerăm, că de pe la începutul secolului al 18. toate cauzele Saşilor la guvernium le referă şi decidea consiliarul Sas (aşa se plânge Banffy în raportul său din 10 Martie 1704: «non agunt iudicem in consilio et conferentia, verum procuratorem... officialis saxo tuetur et agit causam saxonom etc.»).

Încercările Saşilor asupra noastră încă nu au fost factice, ci prin influinţa lor la guvernul țării numai ascunse, şi s'au manifestat mai ales într'acolo a aduce în conscripţiunile regnicolare, cele dese ale acestui secol, numirea de «bonum» şi «bonum septem iudicum» despre pământurile noastre şi a-şi însuşi în acestea conscripţiuni unele şi altele prestaţiuni din comunele noastre, ba chiar şi pământuri, mai ales munţii, după cari speculau de atunci şapte judeţele, căci tocma de aceea metodă oamenii noştri nu ştiau nimica.

Aşa s'au făcut conscripţiunile din anii 1712 şi 1713, în cari îşi adscriu Saşii munţii (nervus rerum al locuitorilor) însă numai într'acolo, ca oficialii Saşi, cari se numeau «domni» ei arândase pe aceştia la locuitori, ceea ce însă nu a fost drept, căci protocoalele teritoriale, întitulate: «protocolla cambionum, fassionum, mutuum etc... sedis Seliste» arată, că locuitorii au avut părţi de proprietate privată în munţi, care şi-o au vândut, schimbat, erezit etc. şi s'a trecut acolo ca la protocol fundual.

Însă acestea protocoale le purtau și scriau județii scaunali și le păstrau apoi la Sibiu, lăsând pe locuitori în cea mai bună credință.

Cu toate acestea însă Sașii nici cu conscripțiunea din 1712 nu au fost îndestulați. În anul 1721 și 1722 s'a făcut o conscripțiune regnicolară mai mare, în cari d. e. comunele scaunului Seliște iarăși s'au numit «*pagi ex bonis septem judicum*» (ceea ce în acordă nu s'a zis) rămânând toate numai la numire, căci locuitorii sunt trecuți aci ca «*possessionati homines*», apoi dreptul crâsmăritului e scris, ca un drept liber al fiecărui locuitor din comune, pentru a cărei escriere fiecare plăteă o taxă în cassa alodială a comunei. (*Popinam habent liberam, unicuique hospiti, educillator tamen pro uno vase vini comunitati dare tenetur fl. 1; molas farinaceas privatae personae habent... decimas ex frumentis, nequidem ex ovibus vel agnellis dant, sed redimunt illas a dominis suis cibiniensibus (judii scaunali fl. 45... etiam ad vendendum ligna focalia sufficientia habent...)*) dreptul mărăritului, ca un drept privat al locuitorilor, și aceștia cu proprietate deplină în pământ, apoi toți eliberați de tricesima (*Marchio expociti non sunt*). Pe lângă acestea însă totuș și-au ad-scris Sașii vama veche dela oi și porci, ca o zecimă, ce s'ar luă dela oi, miei și alte soiuri de vite, apoi dela bucăți; apoi și-au introdus pentru județii scaunali, de cari se zice: «*qui sunt procuratore instituti*» un fel de taxă a. n. «*taxam comissarialem*», adscriindu-și și un fel de «*teloniu*».

Toate acestea au fost numai o grămădire a exacțiunilor în folosul oficialilor sași, dela cari erau și opriți prin lege.

Din contră trebile scaunului erau ca și mai înainte; și despre comunele scaunului se zice: «*administraverunt taxam comissarialem in manus domini Iacobi Szasz duobus dominis cibiniensibus, qui sunt procuratore constituti; ad sedem Szeliste omnia servitia et mandata praestabunt*», prin urmare nu la Sibiu.

Despre munți și păduri zice conscripțiunea: «*tempore suo 300 porcos proprios in fagis suis saginare possunt. Habet, verum etc., sedes ista Szeliste 25 montes*»...

În adevăr s'a și aflat scaunul Seliștei în posesiunea acestor munți, la număr 25 — ca și scaunul Tâlmaciului în munții săi — în faptica posesiune până la an. 1766, când după înfi-

înțarea graniței militare apoi s'au dat unii dintre munți în folosirea grănițerilor.

Devenind în timpurile acelea granița în ceartă între Austria și România, s'au declarat din acești munți ai scaunului Săliște 13 munți de ai Transilvaniei, și așa s'au numit «munții revindicați» în anul 1766, și s'au dat în folosirea grănițerilor, cu acea condițiune, că proprietarii lor de până aci, să primească o desdaunare amăsurată pentru ei fără a se numi șapte județe expres ca proprietari.

Fiind atunci întru toate scaunul Săliștei și al Tălmaciului apăsător de jugul oficialilor săsești și reprezentați de ei, au întreprins la predarea munților tot ei, arătând pe a. n. șapte județe de proprietarii munților.

Cu toate acestea, decurgând pertractările până în an. 1813, s'a decis, ca pretensiunile Sașilor asupra acestor munți (dintre care 12 munți nerevindecați, au rămas până astăzi la scaunul Săliștei) nu sunt documentate.

Totuși la an. 1863 s'au predat acei 13 munți ai scaunului Săliștei, fără nici un proces, fără nici un document, și fără a se întreba Săliștenii și Tălmăcenii și tot așa și munții scaunului Tălmăciu, celor șapte județe și universității săsești, pe cea mai dreaptă și ilegală cale, promițându-se Sașilor încă și enorme desdaunări pentru acești munți din fundul statului!!

Încă și în an. 1769 s'au constatat munții de jure ca ai noștri, în care an Maria Terezia a demandat, a se da reprezentanților scaunului Săliștei conscripțiunea din an. 1721—1722 «pro futura eorum cautela».

Și aici în acest rescript al Reginei Maria Terezia se numesc acești reprezentanți «providi judices et jurati» și de scaun se zice: «Sedi nostrae saxonicali cibiniensi ingremiata».

Sașii nici cu această conscripțiune nu au fost mulțumiți, ci în an. 1727 au cerut dela rege, a se face o nouă conscriere a a. n. bunuri ale 7-lor județe, dieta din an. 1730 a respins această cerere dto, Cluj în 22 Iunie și au declarat conscripțiunile din 1721 și 1722 de valide și legale.

În an. 1750, 1754 și 1762 iarăși se pregătiseră niște conscripțiuni, prin stăruința Sașilor, mai ales cu ocaziunea regu- lației a. n. Seebergiane în fundul regesc.

În an. 1766 însă s'a conces încă o conscriere pe cale legală, la care s'au ascultat și locuitorii din scaunul Săliștei și al Tălmaciului. Sașii însă s'au declarat cu totul nemulțumiți cu această conscripțiune, din cauză, că locuitorii noștri nu au vrut a recunoaște dreptul și jurisdicțiunea dominală a șeptelor județe.

În faptă încă și acum au trăit oamenii noștri așa de liberi ca mai înainte, cu dreptul liber al regalelor lor (crășmăritul, morăritul, măcelăritul etc.), și cu deplina proprietate a munților, pădurilor și câmpului, precum arată chiar conscripțiunile pretinse a. n. urbariale, dar mai ales protocoalele teritoriale și divizionale ale scaunului Săliște, de cari încă de timpuriu s'au îngrijit Sașii, a le lua în păstrarea lor, unde se află și astăzi, fără a ni-le extrada precum s'a demandat prin repețite decrete aulice.

Așa încă până la anul 1803 și resp. 1811 a poses Săliștea în faptă exercitarea dreptului de crășmărit, ceea ce după art. novelariu VI din 1747, care dă «jus macelli et educilli» numai domnilor terestri, nu ar fi fost cu puțință, când am fi fost noi iobagi.

Văzând însă Sașii, că pe cale legală și deschisă nu-și pot ajunge scopul, au pornit apoi după an. 1750 încoace cu cele mai stricătioase măiestrii și apoi cu acelea ne mai răpi drepturile și pământul; în locul prea avuților județi scaunali, s'au exmis dela Sibiiu niște ampoliați în scaunul Săliștei sub nume de «spanus, provisor» etc. cu trabanți ai magistratului sibian, cari au început a guvernă și tractă cu mult mai aspru ca dirigătorii curților domnești din comitate.

Aceste încercări pe față au deșteptat pe poporul nostru, care mereu a strigat după ajutor la dicasteriele regești.

Încă la an. 1748 s'a văzut directoratul fiscal silit a porni proces la forul producțional în contra Sașilor, și a provoca la arătarea documentelor, pe a căror bază pretind ei domnia nobilitară.

Documentele însă tocmai așa de puțin le-au produs la forul producțional, ca și la dieta din 1651 și sentința, pe care o au lungit-o Sașii nu s'a putut da în merit, cum vom arată mai jos.

Intr'acestea însă s'a făcut din partea regimului dispozițiuni pentru regularea proventelor în fundul regesc, prin a. n. Re-

gulation Seebergiana prin comisarul Seeberg, care s'a început de pe la an. 1750.

Această regulație între altele a delăturat toate taxele și dările naturale, ce curgeau în pungile ampoliaților până aci, și a sistemizat pentru oficiali salare defipte. Taxele însă, ce se observau a se da până atunci s'au regulat în folosul caselor alodiale ale comunelor, în tot fundul regesc.

Așa și în scaunul Săliștei, ceace se știe și de acolo, că un decret gubernial din an. 1772 Nr. 4411 s'a publicat în scaunul Săliștei într'acolo: că toate beneficiile s'au regulat în folosul scaunului. Vre-un act din regulația Seebergiană însă până astăzi nu am putut căpăta dela Sași.

În faptă însă Sașii și după aceasta regulație au tras cu puterea taxe și naturale de pe locuitorii scaunului Săliște, pe aceea guvernul, la jalbele Săliștenilor, s'a văzut silit a exmite o comisiune investigătoare la Săliște și apoi în urma aceleia, prin un decret din 16 Nov. 1764 a demandă Sașilor, ca să nu cerce a aduce pe scaunul Săliștei în iobăgie.

Nici aceste mandate nu au ajutat nimic, căci Sașii se purtau, ca și mai înainte, și în fine răpiră pe rând pe Sălișteni de toate documentele ce le mai posedau. Văzând Săliștenii pericolul, au câștigat prin mari greutăți, și mai ales prin intervențiunea directoratului fiscal rescriptul împărătesc din 8 Ian. 1771 dela Maria Terezia, prin care s'a orânduit și s'a exmis o comisiune din gremiul tablei regești din M. Vásárhely la fața locului, care să cerceteze jalbele Săliștenilor, și să asculte martori și așa să compună un document scris despre drepturile și beneficiile scaunului și ale poporului.

Comisiunea a ascultat 231 martori parte din scaun, parte din vecinele comune săsești Omlás și Apoldul mare (Grosspold), parte din comuna Săcel, cari toți chiar și Sași din Omlăș și Apold unanimiter au dovedit și întărit drepturile, posesiunile, mai ales în munți și beneficiile scaunului, tocmai așa precum le-am arătat până aici, din cele mai vechi timpuri și de cari se despoiasc scaunul prin Sași dela 1755 încoace, pe rând și cu încetul.

Acest deliberat momentos pentru noi, s'a extradat apoi autentice scaunului Săliște de cătră reg. Maria Terezia cum zice: «*jurium suorum uberiorem futuram ad cautelam*».

În acest document se zice chiar după martorii din comunele săsești: «villicus et jurati possessionis Nagy Apold in comitatu Albensi transilv. et sede Cibiniensi existentis», așa și de Omlas (Amlesch), apoi de Secel: «jurati pagenses possessionis Setsel, quae partim comitatus Albensi et sedi cibiniensi, partim vero soli comitatus praefato adjacet», prin care se adeverește ceea ce am arătat noi la început după numirea uzuată de «Comitatul Albei» de care se privea tot fundul regesc Țiitor, așa precum și districtul Brașovului și Făgărașului se numește în documentele vechi, ca existente în comitatele Albei, de unde așa dară nu se poate trage concluziunea, că scaunul Seliștei, sau d. e. Apoldul și Omlașul nici astăzi nu s'ar ține de scaunul Sibiiului, cum fac Sașii, însă numai cu Seliștea și Tălmaciul.

Prin rescriptul din 22 Iulie 1764 s'au croit comitatul Albei superioare, la care toate părțile curat iobăgești s'au tras, fără însă să se fi adăugat acolo și scaunul Seliștei și Tălmaciului.

Tot în anii 1771 și 1772 a ajuns și procesul pornit la 1748 în contra Sașilor de cătră dir. fiscal «ratione exerciti juris privati dominalis in sede Seliste» la pertractare.

Însă Sașii nu s'au lăsat în merit și nu și-au produs nici un document, care ar adeveri pretensiunile lor, ci au ridicat numai excepțiune în contra forului, pentru că Seliștea nu ar fi consemnată în registrele fiscale, ceea ce însă luând lucrul strict, cum am arătat mai sus, nu a fost drept; dară totuș excepțiunea s'a întărit de for, care apoi nu s'a lăsat în meritul cauzei.

Așa nu a putut nimenea vedea documentele sau privilegiile Sașilor, nici Săliștenii sau Tălmăcenii, nici guvernul, nici vre-un for județial.

Ba de acestea nici că au avut Sașii, și de aceea, văzând rezistența oamenilor noștri, și ajutorul directoratului fiscal, a pornit pe alt drum, de a-și câștiga documente, și adecă a-și uzurpa contracte violente. Lăsăm să spună istoria faptelor pe scurt, despre aceasta procedură ne mai auzită.

În 7 Iulie 1774 a venit pe neașteptate o comisiune din magistratul Sibiiului la Seliște cu asistența militară încuadrându-se foarte mulți soldați pe la frunțașii comunei. Comisarul Mich. Planz a strâns pe vre-o câțiva bătrâni cărora le-a așternut un proiect de contract adus dela Sibiiu, în care se declară Seliștenii și scaunul de formalii iobagi ai șeptelor județe, și a pro-

vocat pe bătrâni a-l subscrie. Aceștia au refuzat provocarea și și-au rezervat a se înțelege cu tot scaunul despre cauza aceasta.

În 20 Iulie s'au înfățișat antiști comunali cu mai mulți frunțași la neașteptata comisiune, unde au aflat o companie de soldați (din regimentul Plegri). Aci au declarat reprezentanța scaunului cu solemnitate, că ei asemenea contracte iobagionale nu recunosc, ci pretind:

1. Să li se conceadă iarăș păzirea graniței, precum o au avut.

2. Să li se conceadă iarăș a aveâ juzii lor scaunali.

3. Să-și răscumpere zecima iarăș în bani.

4. Să li se șteargă taxele de pe munții lor, ce li s'a impus, și numai o brânză dela fiecare stână să fie datori a dâ la județii lor scaunali.

5. Ei nu vor face nimănuî vre-un serviciu, fără numai regelui la Vizakna și la Alba-Iulia precum au fost dedați mai înainte.

Comisarul a chemat în cuartirul său pe vre-o 18—19 reprezentanți, cu aceea, că aceste drepturi ale lor să se scrie pe un document și să se subscrie. Aci însă au băgat pe acești bărbați în pivnița (hypoclastrum) unde i-au ținut prinși spre a-i duce la Sibiiu, sau a-i silî la subscrierea contractului adus din Sibiiu, iar soldații au îndepărtat poporul adunat la cuartir.

Simțind poporul pericol mare, a pretins eliberarea reprezentanților, iar miliția a năvălit asupra lui, și așa s'a născut o luptă, în care 19—20 Selișteni s'au ucis de soldați.

Despre aceasta numai decât au făcut Sașii din Sibiiu alarmă mare în țară, au arătat la guvern, că în Seliște s'ar fi resculat poporul asupra legeri și a amplexiilor, apoi a recurat o putere de miliție de 3 compănii cu 2 tunuri (bellicis tormentis), cu cari s'a dus o comisiune guvernială, în frunte cu fostul pe atunci consilier guvernial sas, Michael Hutter la Seliște, însă după decretul guvern. din 12 Iulie 1774 numai de a cercetă, ce fel de rescoală este acolo (motum multitudinis sedare, tumultas refranare, et corripheos exquirere, custodiaeque tradere). Comisiunea cu miliția a ocupat în 12 Iulie 1774 scaunul Seliștei, de unde fugise toți bărbații de frică, așa încât erau toate satele goale (omnes hos pagos omnibusque pene incolis suis vacuos comperisset) cum zice comisiunea. Comisiunea apoi a pus toate comunele în stare

de asediu și a adus pe câți bărbați i-a prins, tot pe câte unul înainte; mai încolo au vizitat în toate părțile și tot ce au aflat le-au luat la sine, între acestea și protocolul din 1771.

În 28 Iulie a și sosit o deputațiune din Sibiiu, care în scris a cerut iarăș supunerea locuitorilor sub iobagionatul șeptelor județe, plățirea zăcimilor și taxelor restante și prestare de robote iobăgești, precum și aceea, că până când se vor supune locuitorii la toate astea, să rămână execuțiune militară pe ei.

Deși comisiunea aceasta după sunetul suscitatalui decret guvernial nu a avut drept, a se lăsă în astfel de pertractări; deși guvernul temându-se poate de asemenea terorizări asupra poporului tocmai în 27 Iulie a demandat comisiunei, a se întoarce de grab îndărăpt («ordinandum dixisse regium gubernium, quatenus rebus juxta ejusdem inclitae comissionis relationem constitutis — că adecă nu e nici o răscoală — susceptam investigationem concludere, reliquisque objectis finitis eadem praelaudata, suum redditum accellerare studeat»);

totuș comisarul Hutter — fără respect la starea deplorabilă a poporului, și la armata ce-i stă la spate — a incuviințat pretensiunile Sașilor, și a silit pe unii dintre bătrâni a subscrie sau poate fiind toate satele deșerte de bărbații lor fruntași, numai nume fictive au scris în contractul a. n. urbarial, compus de magistratul Sibiiului, în care se supun aceștia:

1. La plățirea unei taxe robotale de 1 fl. de fiecare pater familias. 2. La concederea crâșmăritului pe seama șeptelor județe, și 3. la solvarea taxelor de pe munți.

Acest a. n. contract, făcut în față a 3 centurii de miliție și două tunuri, fiind comunele deșerte de bărbații ei reprezentanți, și numai singur acest contract, a servit până astăzi de unica bază a pretensiunilor șeptelor județe în scaunul Seliștei.

De altminterea chiar Sașii mărturisesc în reprezentanța lor din 28 Iulie 1774, din Sibiiu (care e scrisă și de Andreas Welter judex regius Szelistensis) și-și motivează pretensiunile lor așa:

«Quia hae possessiones (sedis Seliste) Sedi Cibiniensi sunt ingremiatae quoad jurisdictionem et contributionem, et consequentur huius sedis incolae haud secus ac relinquunt ad sedem Cibiniensem pertinentes pagi: ad onera civitatis et sedis comunia, juxta ordinem, suaque mensura et proportione cocurrent.»

Toate acestea zise, despre originea fatalului contract urbarial se văzû din protocolul comisiunei guverniale, și din faziunile martorilor luați în acel protocol sub Nr. 1768 ex 1774.

Magistratul Sibiului și universitatea Sasă mult timp nu au făcut însă întrebuițare de acest contract, căci numai decât după ducerea comisiunei și a miliției, s'au strâns toți fugiții reprezentanți (primarii și jurații) ai scaunului în Seliște, și-au ales 2 deputați, pe cari i-au provăzut cu plenipotenții legale, și i-au împuternicit, ca să dea un protest solemn la capitlul Belgradului, ca «locus credibile», în contra acestui contract, și tuturor asemenea contracte ascunse, ce s'ar fi făcut în numele scaunului, și în contra tuturor violențelor și terorismelor șeptelor județe.

Acești deputați însă fură în tot locul persecutați de cătră Sași, și pe un timp scăpară numai sub scutul oficianților regești dela salinele din Vizakna.

Temându-se Sașii de 'protest au încercat a-și uzurpă la 1776 alt contract urbarial prinzând la zile însemnate pe mai mulți locuitori din scaunul Seliștei la Sibiû și silindu-i în temnițe la subscrierea altui contract de robote.

De abiă la 1777 au putut preinșii deputați ai scaunului a ajunge și a da protestul la Alba-Iulia, care de o parte cuprinde o icoană destul de clară despre cele zise, iar de altă parte nimicește de jure preinsele contracte urbariale cu totul și așa sună: «Nos Capitulum Cathedralis Ecclesiae Albae etc... quod libertini Aleman Nan et Ioanes Barzan ex Szelistye, tamquam pagorum Szelistye, Tilisca, Vale, Sibiel, Kakova et Gales, comitatu Albensi et sedi Szelystiensi adnumeratorum legitime constituti Plenipotentiarii, ratione officii plenipotentiaratus penes exhibitas et in specie productas litteras suas plenipotenciales, coram nobis personaliter constituti, per modum et formam solemnem Protestantionis Reclamationis, Revocationis et contradictionis, vivarum vocum suarum oraculis declaraverint: Qualiter inclitus Magistratus cittis Cibiniensis, in annis recenter praeteritis, universos dictorum ut supra pagorum Sedem Selistiensem constituentium incolas et inhabitatores Valachos, e statuo et conditione libertinali, in quo et illi et illorum praedecessores, tamquam fundi regii incolae hactenus persisterunt pedetentim de-jicere jobagonalique jugo in perpetuum subjicere niteretur, et hoc fine ad pendendam taxam annualem a capite cuiuslibet

individui duorum fl. inducere cohortari, ac demum his non profficientibus minis etiam et in arestantionibus perficere intendisset, taliterque nonnullos quidem duos tresque ex Seliste cum praefato Magistratu cointelligentes et ad id variis pollicitationibus persuasos, ut sponte, reliquos tamen omnes partim metu et caminationibus, partim incarcerationibus et incaptivationibus, et quidem e publicis viis intercipi taliterque confertas obligatarias, vi et metu subscribere, vel illiterata manu sub scribere signare coacti fuissent, quin imo complures eorum absentes, nescios nihilque tale quidquam opinari vel metuere volentes, ad Cathalogum semet (prout nominant) sponte ac deliberata voluntate obligantium intulisset, inscripsisset ac praejudiciose instruisset, et superinde solemnes quoque Litteras adhibitis etiam extraneis regiis procurasset, taliterque, eos, ad statum et conditionem reliquorum Jobagyonum suis dominis terrestribus subiectorum conformes efficere voluisset, et virtute illius modi Litterarum ad solvendam istam taxam adstringeret et compelleret etiam de praesenti, cum damno, jactura ac praejudicio antiquae eorum libertatis manifestae.

Unde antelati praedictorum pagorum Plenipotentiarii, ratione officii plenipotentiarii huius modi obligationii qualitercumque demum contractae solemniter contradicunt et reclamant et eas tamquam vi et metu extorsas revocant, Litterasque superinde fasionales seu contractuales qualitercumque et sub quibuscunque formulis et clausulis confectas, tamquam contra leges et antiquum eorum statum libertinalem emanatas, aliasque iam secutas vel a modo deinceps subsequendas, ad stabilendum neo usurpati coepti juris terestralis adhibitas cautelas cassarunt, anihilarunt, viribusque destitutas ac in iudicio non valituras, exhibentibusque nocituras pronuntiarunt publice et manifeste.

Harum nostrarum capitularis et autentici sigilli nostri munimine roboratorum vigore et testimonio literarum mediante datum feria quarta proxima post dominicam invocabit. Anno 1777 etc...»

(Noi Capitlul Ecclziei catedrale a Albei... etc. ca libertinii Alaman Nanu și Ioane Barzanu din Săliste, ca plenipotentiarii constituiți pe baze legale, ai comunelor Săliște, Tilișca, Vale și Sibiel, Cacova și Galeș, ce se țin de comitatul Albei și de scaunul Săliștei, în înțelesul datoriei luate asupra-și ca pleni-

potențiar, pe lângă literile lor plenipotențiale scoase și anume produse, au declarat verbal că vocea lor înaintea noastră în mod și formă de solemnă protestațiune, revocațiune și contradicțiune: cum inclitul magistrat al cetății Sibiului în anii trecuți de curând, se nizuî a doborî din statul și condițiunea libertinală, în care s'a aflat ei și precedesorii lor, ca locuitori ai fundului regesc și a supune jugului iobagional pentru totdeauna pe toți locuitorii (incolas et inhabitatores) Români (valachos) și spre scopul acesta au silit la plățirea unei taxe anuale de doi floreni de capul unui individ, care văzând că cu amenințări nu se poate strânge s'au silit a o realiza și cu arestațiuni. Asemenea unii, doi sau trei din Săliște înțelesi cu zisul magistrat și aduși cu mijloace seducătoare acolo, încât ei ca de sine, ceilalți însă toți, parte de frică și de asprime, parte prin încarcerări și robie, și încă luați de pe stradele publice fură constrânși cu puterea și de frică a subscrie, sau pentru aceia cari nu știau scrie a subsemnă, atari hârtii de obligațiuni. Tot așa a pus (magistratul) pe mai mulți dintre cei absenți și fără de a știi ceva să se teamă, sau să se învoiască, în catalog, ca cum de sine și după voia lor hotărîtă s'ar fi obligat și i-au instruat în mod prejudițios și peste acestea au procurat și vreo câteva litere solemne dela regeștii externi. În acest mod a vrut (magistratul) a-i aduce la starea și condițiunea celorlalți iobagi supuși domnilor lor pământești. În virtutea unor asemenea litere constrâng de prezent la esolvarea acestei taxe cu dauna, vătămarea și prejudiciul libertăților lor vechi și manifeste.

De aceea plenipotențiarii înainte menționați ai satelor sus zise, în puterea oficiului plenipotențiar, contrazic și reclamă solemne contra acestei obligațiuni adunate cum s'a putut, și a revocă ca pe una care e stoarsă cu puterea și de frică, și peste aceasta literele fasionale sau contractuale, oricum făcute și provăzute cu orice formule și clauzule, le-au cassat și nimicît, fiind în contra legilor și stărei lor antice libertinale. Tot așa se cassară alte cautele deja urmate și de nou urmânde spre stabilirea dreptului de nou usurpat și din toate puterile le pronunțară de destituite și fără de valoare și vătămătoare...

Intărirea și atestarea acestora o mijlocim prin sigilul nostru autentic capitular în datul feriei a patra cea mai aproape de Dumineca invocabit. (Anul 1777 etc.).

Acest protest, pe care abia în timpurile mai recente l-au putut căpăta Săliștenii din arhivul capitalului vorbește și ilustrează destul terorismul Sașilor, și face preatinsele contracte invalide.

Nefiind însă acest protest cunoscut, guvernul a privit contractul din 1774, ce i s'a raportat de comisarul și consiliarul guvern. Hutter, de legal.

Împăratul Iosif II. însă pătruns fiind de dreptate și necruțându-și osteneala, de a primi la mâna maiestatică și a studia jalbele noastre, cunoscând el apoi din destul incursele Sașilor, a demandat directoratului fiscal, ca să revindece toate provinciile regale, ce erau ocupate fără de lege din partea Sașilor.

Așanumitele șapte județe ale națiunii săsești, fiind acum mai tare ca totdeauna înțefite, s'au provocat la documentul pentru apărarea pretensiunilor, în scaunul Săliștei și al Tălmaciului și în celelalte părți, ce și le-au supus lor.

Intr'aceea, până când se vor descurcă aceste procese, acum de nou pornite asupra Sașilor, și până când se vor regulă referințele în fundul regesc, care regulații se și începuseră, au propus cancelaria aulică, ca să rămână ad interim statul quo în scaunul Săliștei și al Tălmaciului. La aceasta a decis împăratul Iosif următoarele:

«Ich genehmige einstweilen das Einrathen der Hofkanzlei, jedoch hat sie sich nicht mit leeren Worten abspeisen zu lassen, so das sächsische Sistem ist bis jetzt gewesen, sondern auf Befolgung und wirkliche Regulirung dieser Güter zu dringen». — «... Prin un mandat prea înalt s'au provocat apoi șapte județe săsești, ca să-și producă toate documentele prin cari vor a-și sprijini preținsele lor drepturi dominale.

Siliți au așternut ei guvernului niște documente în copie, cari s'au comunicat directoratului fiscal spre a le asemăna cu originalele și apoi a-și da părerea despre ele.

Noi ne restrângem așadar aici a reproduce numai părerea directoratului fiscal sub directorul Josephus Gál, observând, că Sașii nici la conscripțiunile urbariale din secolul XVIII dară nici la contractele urbariale din 1774 și 1776, încât atinge scaunul Săliștei, nu s'au provocat de astădată, sau nu au cutezat a se provoca.

Directoratul fiscal, care mai întâiu singur a fost nörocos a vedea fatalele documente în raportul său din 14 Noemvrie

1784 (N. R. Gruber: 1146 ex. 1788) zice: Primo intuitu sedis Selisce producit magistratus Cibiniensis binas litteras Mathiae regis, priores statuarias de anno 1472, posteriores novas donationales de anno 1483. Jam ambae sonant de colatione possessionis Omlas, unde unam decimarum quartam hodie quoque Magistratus cibiniensis in rationem nosocomii ejectis percipit. Ego tenore illarum nihil amplius praetendendum Magistratum, eo minus ad sedem Seliste (cujus nulla in iisdem habetur mentio) ullam evencire proprietatis competentiam, sed neque producto fori productionalis deliberato, in causa fisci contra praetendentem Magistratum, ratione bonorum Selistensium anno 1772 latum; siquidem deliberatum illud non sit meritorium, sed ad simplicem dumtaxat, absque ulla documentorum productione, obmotam contra forum exceptionem latum; neque e serie huius processus ulla ad sedem Seliste competentia pretendenti Magistratus aliunde erui potest, quam ex solo illegalis possessorii praehabiti praecario usu. Usus autem simplex neque legi aut privilegiis postcriticum anum epochalem 1558 nixus, utcumque diuturnus, nullam eidem legalem tribuere potestatem, ex eo quod ex aprob. constit. p. 5 ad 80 pateat: Seliste sedem ad fundum regium indisputabiliter pertinere in fundo regio autem juxta Vladislai II. regis decret. 7 art. 2 natura sua inalienabile, sensu aprob. const. p. II tit. 1 ar. 3 § 9 recuperabili sensu aprob. const. II tit. 8 art. 1 in verbis praescriptio: «az ilyen jöszágotkban és proventusban nem admittáltatván» nulla concipi potest praescriptio, prout iteratae decisiones quoque regiae signanter in causa fisci regii ratione Glimboca etc. ratione decimarum contra Magistratum Cibiniensem mota luculenter testarentur.

II. Intuitu domini Talmats et eo spectantium pagorum Nagy és Kis Talmáts etc. producit Magistratus sententiales quasdam litteras de anno 1650...

Sed alioquin etiam sententiales hae anni 1650 productae in causa fisci supracitata, ratione praetensae bonificationis proportionis Racovitzensi per jactos septem Judices, privilegialibus divi regis Ladislai de anno 1453 emanatis sat superque infringuntur et invalidantur, tenore horum privilegialium clare evincitur, castra regalia: Talmats, Lottárvár, ad turim Veres Torony, nec non oppidum Talmats et possessionis Kis Talmats, Boitza, Racovitza, Porcesci etc. ad ipsa castra ina-

balienabiliter spectantes septem sedibus saxonicalibus taliter et eodem modo incorporata fuisse, ut pro rege et sacra regni corona eisdem septem sedium saxonicalium officiales et incolae bona illa ita gubernarent, tenerent, et posiderent pro ut tenent et gubernant sub regis et coronae nomine civitates, oppida, et villas, in terris dictarum sedium existentes. Ergo sicut ad civitates, oppida et villas in terris regalibus, velut sensu decretit tripart, et aprob. const. peculia regia, jus proprietatis, nulla lege, vel valido privilegio pretendi per Magistratus potest, ita neque ad praedicta bona velut fundum regium quem jure inquilinari, juxta radicale etiam Andreanum privilegium incolunt, sedemque Talmats per incorporationem eandem inalienabilitatis naturam induentem; et priorem paris inalienabilitatis naturam quo castrum regale retinetem, magistratus Cibiniensis praetensionem formare ulla ratione valet, cum sequenter sedes Talmats modo praevio fundo regio incorporata contra interdictum praecitati Vladislayani generalis Decreti, naturamque inalienabilitas tundi regii et prejudicum juris regalis a fiscalitate absoluta esse haud dignoscitur. Sequenter sententiales hae, etiamsi per impossibile Magistratui opitulari ac aliquid videri possent, rationibus tamen ex praevis, absque aliorum originalium Documentorum productione suffragari nihilominus possunt».

Incât despre scaunul Săliștei — dacă ar fi existat vreo donațiune a acestuia de pe an. 1472 — întrebăm, cum a putut să se facă atunci o constituție gremială, ca cea din an. 1885? pentru ce nu au produs Sașii în secolul al 17 la dieta din an. 1651 această donație, sau la forul producțional în anul 1772?

Pentru ce s'au încercat ei în tot decursul secolului al 18 a vâri în repeșitele conscripțiuni numiri de bona septem judicum — pentru ce conțin acestea libertățile scaunului? pentru ce au sforțat ei cu armele contractul urbarial la an. 1774?! — apoi, dacă posesiunea Omlaș le-a fost donată Sașilor, — de ce o au privit la toți timpii până astăzi ca pe o comună liberă în fundul regesc, iar pe scaunul Săliștei și pe alți Români au cercat a-i aduce în iobăgie? Chiar și acea donațiune — donatio nova — a posesiunii Omlaș (nu însă a țării, provinciei sau districtului Omlaș) e ca o donație privată foarte dubie, căci prin decretul lui Mathia din an. 1467 provincia Omlaș așadară și posesiunea Omlaș s'a declarat de neînstrăinaveră dela coroană.

Directoratul fiscal încă și-a exprimat dubietățile sale foarte fundate prin legi asupra pretensei a. n. donațiuni, căci cum a putut donă Mathia regele castelului Omlaș în a. 1472, — până când el singur prin decretul din an. 1468 a declarat asemenea castru pro utilitate regni.

Regele Mathia din contră a revocat mai multe donațiuni; așa zice în al 27 art. al decretului din an. 1471: «quod bona post coronationem nostram per quempiam ocupata infraricesimum diem remitentur»; și în decretul său al 4 din an. 1478 art 8 «item pro possessionibus bonis occupatis, sive per donationem regiam, sive alio modo commissis possunt fieri contra occupatores, breves evocationes et procedatur contra eos juxta regni consuetudinem». Dacă ar fi dat și donat Mathia Omlașul în an. 1483 în posesiunea șeptelor județe, cum dară de însuși arătat-a reambulația din an 1486 între fundul regesc et comitatele Albei, tot Mathia se numește Omlașul bun săsesc donator etc., ci numai «castrum și possessio nostra regalis»?

▼ Dacă ar fi fost documentul Sașilor din 1453 o nouă donațiune, cum afirmază Sașii zicând: că pe cea în an. 1472 o ar fi pierdut pe drum venind dela Buda; — apoi una ca aceasta numai atunci ar fi avut valoare după decretul al II a lui Mathia din an. 1464 art. 20, când pretendenții ar fi comprobat prin vecini și prin atestat al nobililor comprovinciali, cumcă ei și predecesorii lor s'au aflat și au stat în pacifica posesiune a bunului, după care a sunat donațiunea pierdută; — iar aceste condițiuni nu sunt.

Mai în urmă demandă expres regele Vladislau în decretul al 3 din an. 1498 art. 10: «quod occupationes castrorum castellorum, possessionum et jurium possessionarium, quae sub nomine Majestatis suae aut Mathiae aut post mortem ejus dem per nonullos factae sunt, omnino remittuntur sub nota perpetuae infidelitatis».

Poate fi, că Sașii, temându-se de asemenea pedepse, pentru ilegalele lor ocupări de provincie regale, cu ocaziunea creării acordei «trium nationum» din an. 1692, între celelalte, au cerut și ștergerea art. 1 tit. 13 cart. 3 din compilatele constituțiuni, la care însă guvernatorul Georgius Banffy a hotărît: «domini saxones in casibus notam infidelitatis concernentibus, secundum leges, hactenus observatas, in dieta, eorum statibus universis judicentur», ceea ce apoi și regele Leopold a întărit.

Încât pentru scaunul Tâlmaciului, tot acelea premise argumente se pot aduce, și încă următoarele descoperiri.

Șapte județe și în privința acestui scaun se bazează pretenziunile sale dominale pe o donațiune regească și adecă dela regele Vladislau din anul 1453.

Nu știm dacă a văzut cineva vre-o donațiune a scaunului Tâlmaciului dela Vladislau din anul 1453; noi nu am văzut nici una ba nici că s'au fost produs de 7 județe vre-o donațiune din 1453 până în secolul prezent, precum se vede și din cele mai sus zise.

Atât a fost însă cunoscut în genere, și la înaltul regim cumcă în privința scaunului Tâlmaciu au existat numai sus citatul decret al regelui Vladislau din anul 1453, prin care s'a incorporat teritorul regesc al Sibiiului pentru mai bună apărarea și întărirea graniței tot cu asemenea drepturi, precum Sașii, în înțelesul decretelor regești și regnicolare de pe acel timp.

Acest decret poartă datul «Posonii secundo die purificationis b. Mariae virginis anno 1453», și este dat în înțelesul decretului tot aceluși rege cu datul: «Posonii in festo beatae Dorotheae virginis et martiris» (V. Corpus juris Ungar), în care art. I. jură regele:

«Quod rex iuramentum deponet. § 2 et quod metas regni hungarici non alienabit sed pro posse defendet et alienata recuperabit».

De unde se vede că teritorul regal al Tâlmaciului, care cuprinde în sine cea mai momentoasă graniță a țării (Turnuroșiu) nu putea fi donat, sub jurământul regelui.

Iată însă, în procesul scaunului Tâlmaciu, pornit asupra 7-lor județe de nou, în secolul prezent, și adecă la Nr. aulic 1962 din anul 1825 produc 7 județe, ca pe un deus ex machina o donațiune despre Tâlmaciu, tot dela regele Vladislau din anul 1453 cu datul: «Viennae feria sexta proxima post festum beati Mathaei apostoli», carea până la acest timp, nu a mai văzut lumina lumii. Aceasta așanumită donațiune care se vede a fi schimonosită din textul decretului de incorporare și apoi falsificată în formă de donațiune sună:

Copia sub Nr. Aul 1962. anno 1828.

«Ladislaus Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae et Croatiae Rex, Austriae et Styriae Dux, nec non Marchio Moraviae etc.

fidelibus nostris Capitulo Ecclesiae Transylvaniae salutem et gratiam.

Cum Nos pro fidelibus servitiis fidelium nostrorum Saxonum septem sedium, partium nostrarum Transylvanicarum Castrum Nostrum Regale Talmatsch vocatum in Comitatu Albensi earumque partium Transylvanicarum situm cum turri Veres Torony, tributoque inibi exhibi solito, ac Castro Lathorvár vocatum, necnon oppido similiter Talmatsch, villisque et possessionibus Kis-Talmátsch, Boitza, Plopi, Porcesd, utroque Sebes, ac Praedio Creutzenfeldth appellato, necnon medietate villae Reuche nuncupatae, similiter in Comitatu Albensi existentis, aliis etiam cunctis villis, et juribus possessionariis ad praedictum Castrum de jure spectantibus, ipsiusque earundem utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet ad praefatas septem sedes Nostras saxonicas, in perpetuum et irrevocabiliter anneximus et eisdem septem sedibus incorporaverimus; et quod saxones earundem septem sedium praesentes et futuri hujusmodi, castra, turrim, et pro sacra Nostra corona teneant et gubernent; sicut tenent Civitates, oppida et villas in terris dictarum septem sedium existentes. Velimusque praefatos Saxones Nostros in ipsos et earundem Dominium per Nostrum et vestrum homines legitime facere introduci. Igitur fidelitati vestrae firmiter praecipimus et mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Stephanus vel Ladislaus Huzyntelke, aut Joanes Syn, Ladislaus de Kerék seu Georgius Tobiassy, sive Michael de Almás neve Laurentius, seu Tomas Boltya, aliis absentibus homo Noster per Nos de Curia nostra de Regia ad id specialiter deputatus ad facies praedictas castrorum, ac turris, villarumque et pertinentiarum earundem vicinis et comitaneis et praesentibus accedentes introducerit, praefatos saxones in dominium ipsorum et earundem statuatur, eadem et ipsas eisdem promisso jure perpetuo et irrevocabiliter possidentum, si non fuerit contradictum, contradictores vero, si qui fuerint, evocet ipsos contra annotatos Nostros saxones in praesenti Vojvodae dictarum partium Nostrarum Transylvanicarum ad terminum competentium: ratione contradictionis earundem reddituri, et post haec, hujusmodi introductionis et statutionis seriem. Cum contra dictos et evocatos, si qui fuerint vicinorumque et comitaneos, qui praemissae statutioni intererint nominibus termi-

noque assignato, praefato Vojvodae more solito rescribatur. Datum Vieniae Feria sexta proxima post festum beati Mathaei apostoli anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio. Anno 1453».

Cine nu poate vedea falsificarea de documente aici care se pedepseă aspru cu nota infidelității după decretul lui Mathia decr. I. din anul 1462 art. III. § 2 (Corp. jur. Ung.): «qui concernunt notam infidelitatis:

Item, qui conficit falsas literas, et eis evidenter utitur in iudicio», și alte multe asemenea decrete!

Față cu argumentele, decretele regești și faptele aduse până aici înainte, cine poate crede, că produsa donațiune de către 7 județe, ar fi validă și adevărată, iar nu falsă?

De ce nu o au produs pe aceasta mai înainte de seculul al 19-lea? Cum se poate ca regele Ladislau să-și fi călcat jurământul său depus înaintea conventului regnicolar și a patriei, pentru a face nescari servicii Sașilor din Ardeal?

Cum se poate să fi donat Ladislau Tălmaciul și Mathia Seliștea, celor 7 județe cu aproape la 30.000 iobagi, până când nici cei mai mari nobili ai Ungariei și Transilvaniei nu au poses atâți iobagi?, și până când chiar regele nu a putut donă cuiva mai mulți, ca o sută iobagi (v. decret I. majus a lui Vladislau II. din anul 1492 art. 9 §. din Corp. jur Ung.)!

Și cu astfel de documente falsificate au uzurpat cele șapte județe dreptul domnesc asupra alor 30 mii de oameni liberi, silindu-se a-i aruncă în iobăgie, le-au luat taxe de pe capete, le-au luat munții și pădurile, le-au luat regalele și toate veniturile etc. etc.! Nu e oare aceasta o nedreptate strigătoare la cer! mai poate-se oare subscrie astfel de nelegiuire în regatul Ungariei?!

Din cele comprobate urmează, că nici Seliștea nici Tălmaciul ba nici Omlășul, pe care de mult l-au privit și l-au ținut șapte județe de liber, nu a putut fi posesiunea Sașilor sub titlul de donațiune.

Mai observăm aci și aceea, că acest document despre a. n. donațiune a Omlășului se află reproduș în diferite locuri cu deosebit cuprins.

În urma rescriptului împărătesc din 3 Iulie 1784, până când se vor decide finalmente pretinsele procese, scaunele noastre

filiali, s'au dat sub administrațiunea camerală; tot în acest an s'a disolvat resp. s'a sistat universitatea săsască prin mandat mai înalt, iar scaunele noastre așteptau mântuirea lor de apăsările Sașilor, și acestea așteptări erau foarte bazate pe starea lucrului și pe drepturile lor, precum arată raportul directoratului fiscal dto. Vásárhely 19 Febr. 1792 și 9 Febr. 1793, apoi concluzul din ședința reg. tesaurariat din 5 Aprilie 1793, în cari promite Wolfgang Bánffy, Ladislau St. Pal etc. cele mai prosperitoare rezultate pentru scaunele noastre al Seliștei și Tâlmaciului.

Cu moartea împăratului Iosif și schimbarea treburilor însă toate speranțele scaunelor noastre s'au întors în contrar, căci încă în 30 Dec. 1793 așterne comesul săsesc de atunci, baronul de Bruckenthal un operat al universității săsești intitulat: «Vorschlag zur künftigen Einrichtung der Herrschaft Seliste, welche im Grossfürstenthum Siebenbürgen von den 7 Richtern der sächsischen Nation jure nobilitari besessen wird», până când toate lucrările procesuale de până acum și operatele directoratului fiscal fură la Viena cu totul delăturate și poate și ascunse.

Titlul operatului lui Bruckenthal zice destul; cuprinsul e pe scurt următorul: cumcă «conscriptiunea din anul 1766 nu se poate luă de bază regulărei scaunului Seliștei, pentru că locuitorii acesteia nu au vrut acolo a se recunoaște de iobagii șeptelor județe; deși însă acești locuitori nu au prestat servicii, ca iobagii nobilitari prin comitate, ci numai oficianților lor, «in partem salarii», cari servicii în anul 1753 s'au delăturat, totuși ei au plătit la 7 județe taxe de pământ, fiindcă însă acești locuitori mai departe nici odată nu au vrut să știe și să recunoască obligămentele lor din contractul urbarial, ce s'a încheiat în anul 1774 prin intervențiunea unui comisar guvernial, și prin aceasta ei singuri au rupt acest contract, așa și șapte județe, se crede a nu mai fi obligate, a se țineă și din partea lor de acel contract».

De aceea face Bruckenthal în numele universității săsești propozițiunile următoare: «Să se introducă în scaunul Seliștei, taxe robotale de fiecare cap; să se încaseze taxele restante de această natură; munții cari 25 să țin de acest dominiu («die Gebirge deren 25 zu dieser Herrschaft gehören») și dintre cari în anul 1786 s'a dat 13 institutului grănițer militar creat în anul 1762, să se predeă iară șeptelor județe, precum și regalele crâșmăritului, morăritului, vânatului și pescăritului

etc.; — mai departe zice, că în Seliște să se așeze un for dominal și o curie dominală sau provizorială, sub un provizor iar jurisdicțiunea aceasta (jus dicendi) dându-se dominiul în arândă, să se atribue arândașului, iar apelațiunea de aci să meargă la un inspector denumit, care să-și primească instrucțiunile lui din Sibiiu; dominiul mai întâi să se dea în arândă, dela care însă oficianții săsești și alți servitori Sași, să nu fie eschiși, căci aceștia sunt avuți și fac concurență. Organizațiunea aceasta însă așa să se introducă: să se staționeze în scaunul Seliștei pe mai mulți ani câte un escadron de cavalerie, și sub asistența miliției, apoi să publice doi comisari guverniali în toate comunele, la mandatul preafnalt, ordinea treburilor nouă, să se facă o conscripțiune de taxe etc. Însă cu întreprinderea inspectorului, provizorului și rațiștinistului Sas etc.... în fine să se încasseze o restanță de taxe de 100.877 fl.»

Fiind locuitorii scaunului pe la începutul secolului de față lipsiți de tot ajutorul și despoiați de averi, apoi înfricoșați, prin terorismele cele multe ale Sașilor și aduși în cea mai mare disordine, a trebuit să se uite cu uimire cum se introducea în scaunul lor tocmai asemenea instituțiuni precum le-a propus universitatea săsască și Bruckenthal.

Ei așteptau însă că dacă nu au văzut nici un rezultat al legalelor și patrioticelor lucrări ale directoratului fiscal, de care rezultat numai comuna română Reșinari s'a putut bucura, să fie tractați barem după normele regulative, ce eșise pe acest timp pentru întregul fund regesc; și în adevăr, guvernul la mai multe ocaziuni i-au tractat după așa-numitele puncte regulative.

Sașii se văd a se fi speriat de rescriptul împărațesc din anul 1786 pentru Reșinari, unde zice Maj. Sa către Sași: «Vos a natura et constitutionibus fundi regii benignisque eiusdem incolis elargitis privilegiis multum recessisse, dum incolas pagi Resinarii variis taxis et praestationibus subjiciendos, consequenter in statum colonicalem reliquendos judicastis; quum proinde fundi regii ea sit natura, ut incolae ejus neminem praeter principem dominum terrestrem agnoscant, imo... deliberatum vestrum emendandum ac pagum Resinari pro libero pago regali declarandum duximus etc.»

Căci Sașii pe la anul 1803 iarăș cu puterea și cu miliția au început a introduce arânzi, provizori, taxe etc. în scaunul Se-

liștei, provocându-se acum iarăș la contractul din anul 1774, pe care Seliștenii de abiă la anul 1811 l-au putut căpăta în copie înaintea ochilor.

La jalbele cele multe însă ale scaunului s'a hotărît prin un decret aulic din anul 1803 ca să li se dea Seliștenilor, spre apărarea drepturilor lor, asistența fiscală, iar până la finirea și decidera acestor certe, să rămână provizorialmente contractul din anul 1774 ca o normă provizoră, — așa și un alt decret aulic din anul 1806.

Protestul Seliștenilor suscitât în contra acestui contract, încă nu eră cunoscut.

Șapte județe săsești însă au trecut peste acest contract și au întrodus *via facti* ordinea așa, precum sună operatul lui Bruckenthal.

Arândașii provizorii și dorobanții lor au dominat, au jefuit și au tractat pe locuitori mai rău decât publicanii românilor și Vandalii, și au produs iarăș lupte cu moarte, ca la anul 1774.

De abiă a succes unei deputațiuni a scaunului a ajunge la persoana Maj. Sale în Viena cu suplicele scaunului asupra acestor tractamente, și cu rugare, că barem de tirăniile a acestor arândași provizorii și dorobanți săsești, să fie prin prealnalta grație mântuiți, în urma căreia apoi în anii 1814 și 1815 s'au trimis o comisiune investigătoare, a cărei protocoale voluminoase dovedesc destul starea cea tristă a scaunului. În urma acestei investigațiuni — însă numai asupra atinselor tractamente — a eșit un rescript maiestatic din 25 August 1827, în care se constată: ca la astfel de robote nici chiar coloni adevărați nu erau supuși («*quod haec obligatio nec colonis urbariali tractamento obnoxiiis, citra imputationem in robotas imponi possit*»). Durere însă, că aceasta comisiune a fost imputernicită a cercetă numai preținsele asuprelor speciale, iar nu și drepturile scaunului, de aceea și decretul prealnalat lasă cestiunea din urmă — ca și decretul din 1806 — în *suspensio*, zicând: «*ut interea, donec incolae praetensam suam libertatem via juris penes attributam ipsis fiscalem assistentiam comprobare et legitimum quiverint, juxta eandem conventionem (contractus privatus anni 1774) tractentur,...*» Locuitorii noștri au fost pe de altă parte răpiți și lipsiți de documentele lor, de a-și putea căută drepturile, căci toate acelea se aflau — și se află până în ziua de astăzi — în arhivul din Sibiu.

Prin repetite decrete, așa și prin cel din anul 1827 s'a demandat Sașilor a extradă toate documentele atingătoare și sunătoare ale scaunului, însă înzadar.

Totdeodată s'au osândit șapte județe prin sus lăudatul decret din anul 1827 a rebonifică locuitorilor din Seliște suma licuidată, la 23,317 fl. 56 cr. pentru esacțiunile ce au trecut peste condițiunile contractului din anul 1774.

Rămânând toate decretele și mandatele zadarnice, s'a îndurat Maiestatea Sa la multele suplici și gravamini ale Seliștenilor și la rugărilor directoratului fiscal, a exmite la anul 1824 o comisiune mare și nepărținitoare spre a cercetă cu deamăruntul și constiențios cauzele aduse în jalbele scaunului, față cu 7 județe. De comisari s'au denumit baronul Bánffy, Georg și Isac Bartok așa numita comisiunea Banfiană, care în decurs de 3 ani de zile cu cea mai mare acurateță și conștiință și cu cea mai sfântă dreptate a cercetat toate drepturile Seliștenilor pe calea procedurii politice, care s'a dovedit tocmai așa precum le-am arătat noi în această suplică și care s'a compus în 11 tomuri voluminoase de protocoale.

S'a ascultat un număr mare de martori, și cu ajutorul acestei comisiuni s'a scos cu mare greutate unele excerpte din actele Seliștenilor din arhivul săsesc.

După finirea investigațiunii și-a dat comisiunea operatul și părerea «întru acolo»: că locuitorii scaunului Seliștei au fost și sunt oameni liberi în fundul regesc, și scaunul lor incorporat la scaunul Sibiului că pentru referințele lor față cu Sașii numai decretum Andreianum și constitutio gremialis sedis Seliște din anul 1585 poate servi de normă legală; că prin urmare se cuvin Seliștenilor munții, pădurile și apele lor, dela cari au a plăți cousul reluat în bani; că se cuvine lor de a-și alege antistele comunelor și județii scaunului; că documentele lor să li se deă afară din arhivul săsesc etc. etc.

De însemnat e, că în toată investigațiunea aceasta politică Sașii în alegațiile lor iarăș numai și numai la contractul urbanal din 1774, iară nu mai mult la așa numita donațiune dela Mathia se provocau. În urma acestei investigațiuni a eșit rescriptul împărătesc din 20 Dec. anul 1837 Nr. aul. 5562 (guvern Nr. 1804 ex 1838), care în cauza de drept și de libertate a întregului scaun, îndreaptă pe acesta pe calea legii ordinare ju-

decătorești, iar asupra pretensiunilor Sașilor cuprinde următoarea decisiune principală, care sună: «ce se atinge de pretensiunea celor 7 județe; ca adecă să se reguleze scaunul Seliștei întocmai și în înțelesul legilor generale și a principiilor urbariale și ca să se conceadă 7-lor județe pe calea urbarială toate acelea beneficii, care s'ar cuveni lor, ca unor legali posesionari ai acestor bunuri, în sensul legilor și instituțiilor țării; asemenea ca și posesorilor nobili din comitate; — în considerațiune la acea împrejurare, că locuitorii pretinsului scaun Seliște, cari se țin de oameni liberi, și spre acest scop, adecă spre câștigarea libertăților lăsându-se din nou contractul din anul 1774, ca normă provizoară s'au îndrumat pe calea legei judiciare, acești locuitori sub nici un pretext nu se pot privi asemenea iobagilor adevărați, și nedisputaveri din comitate, ci le lasă ei, până la reeșirea procesului lor județial în starea, în care se află; așadară pretensiunea amintită a 7-lor județe afară de calea legii, nu se poate încuviința și concede.

Așadară Maiestatea Sa s'a declarat, că scaunul Seliștei nu stă nici decum în vre-o reformațiune urbarială, nici chiar față cu Sașii 7-lor județe și a decis că chestiunea despre contr. urb. din 1774 precum și chestiunile posesionare dintre scaunul Seliștei și șapte județe să se descurce pe calea legii.

Pe lângă această decisiune împărătească pe noi nimenea nu ne-a putut privi de urbarialiști; fără numai atunci, dacă șapte județe ar fi dovedit pe calea legii urbariale starea noastră urb. Iar ce se atinge de contractul privat din anul 1774, ni s'a rezervat dreptul ca să dovedim ilegalitatea acestui contract, — care de altmintea din destul e dovedită prin protestul nostru din 1777, — pe calea legii ordinare.

Deși dela începutul secolului al 19-lea nu au ocultat tocmai asemenea cazuri și pentru scaunul Tălmaciului, totuși acesta asemenea scaunului Săliștei de repețiteori a protestat în contra asupririlor Sașilor, apoi nu mai putea încăpea după cele expuse în aceasta suplică, nici o îndoială, că ambele scaune precum și comunele grănițarești din scaunul Sibiiului au fost și sunt de una și aceeași natură ca comune libere, pe fundul regesc d. e. ca și Rășinarul și celelalte comune române și săsești în scaun.

Scaunul Săliștei nu a întârziat a se folosi de dreptul său din rescriptul regesc, și prin procuratorul fiscal Pál Iosif a inma-

nuat procese la tabla regia din Maros-Vásárhely în 16 Iunie 1841 Nr. 17 în contra șeptelor județe.

Șapte județe însă iarăși s'au ferit de a se lăsa în meritul cauzei și au expus o excepțiune în contra competenței tablei regești, care însă prin decisiunea guvernului din 22 Iulie 1843, Nr. 3165, și în urma recursului Sașilor, și prin sentința cancelariei aulice din 4 Iulie 1844, Nr. 2206 (Nrul gubernial 4970), s'a respins, recunoscându-se tabla de competentă.

Apoi au ridicat Sașii excepțiune contra actoratului, servindu-se de «procuratoris revocatio» și de toate excepțiunile putincioase și concese de legile de mai înainte, voind a amâna numai decisiunea cauzei în merit.

Sașii însă, cu toate aceste excepțiuni, au căzut, precum dovedeau actele concernente (sentința gubernială din 5 Dec. 1845 Nr. 7524, la tabla regească sub Nr. 20 ex 1846); însă decidera în meritul cauzei, cu aceasta s'a amânat până la 1848, fiind în timpul acesta avocatul șeptelor județe acum fostul Comes Conrad Schmidt. — Tabla regească însă în urma mișcărilor întreprinse, și-a ținut ultima ședință în 8 Aprilie 1848, — și așa nu a mai putut decide în meritul cauzei, care decisiune de sigur eră să ne elibereze de toate pretensiunile Sașilor din contractul din anul 1774.

În luptele dela 1848 și 1849 s'au pierdut mai multe acte ale noastre, iar cele ce au rămas în arhivul tablei regești și al directoratului fiscal, după așezarea procuraturii financiare în Sibiiu, sub procuratorul Conrad Schmidt, — fostul avocat al Sașilor, — s'au transpus la această procuratură, de unde târziu deșteptându-se oamenii, le-au scos, dintre care însă multe au lipsit.

Sașii, contra rescriptului regesc susamintit și încă și sub decurgerea procesului pornit în urma acelu rescript prea înalt, — și la dietele din 1841—1843 și 1846 au cerut a se lăsa scaunele noastre sub jurisdicțiunea lor ca apendice la scaunul Sibiiului.

Șind legile din 1848, sub al căror scut a crezut a-și câștiga suplicantele scaun eliberarea, a așternut în an. 1848 scaunul Săliștei asemenea suplică a sa la ministerul Ungariei de atunci; însă împrejurările acelu timp au împiedecat toate lucrările și în cauza noastră.

Cele mai multe acte și documente citate, în această suplică, le putem produce la timp de lipsă.

Ce a urmat cu noi după ștergerea absolutismului, am arătat pe scurt la început.

Inaltă dietă:

Trăim în cea mai tare credință, că acum după reînvierea constituțiunii nu va mai fi cu puțință ca universitatea săsască să mai pășească contra noastră cu pretensiunile sale nedrepte și nefundate; nu va mai fi cu puțință, — față de drepturile și libertățile noastre documentate, — ca ea să ne excludă din fundul regesc și dela beneficiile acestuia, căci precum s'a putut vedea, cea mai mare parte din averea așanumită națională săsască s'a adunat din pământurile noastre și din sudorile scaunelor noastre.

Cu nedreptul și în contra legii s'au dat la an. 1863 munții scaunelor Săliște și Tălmăciu în posesiunea universității săsești, și i s'a promis desdaunare pentru aceștia; cu nedreptul s'au rebonificat din averea statului și a țării zecimele și taxele robotale în folosul universității săsești; cu nedreptul mai ține încă și astăzi cea universitate regalele noastre; cu nedreptul se rețin actele și documentele noastre în arhivul Sibiiului, în fine cu nedreptul ne ține pe noi universitatea săsască și astăzi exchiși dela participarea la drepturile politice în scaunul Sibiiului, dela alegerea amployaților, — și suntem guvernați încă tot de atari amployați, inspectori, ce-și susțin și astăzi curii dominale în Săliște și Tălmăciu pe baza numai a susamintitului proiect Bruckenthalian, care niciodată nu a fost sancționat.

Inaltă dietă! Răzimați pe drepturile noastre arătate aci pe scurt, pentru cari se vor putea aduce și mai multe documente chiar și din arhivul Sibiiului (d. protocoalele teritoriale ale scaunului Săliște etc.) și considerând, că cauzele noastre au fost chiar și obiect al desbaterilor dietale și s'a amintit și decis despre ele în legile patriei; îndrăznim a așterne umilita rugăminte:

Inalta dietă să binevoiască:

1. A avea considerare la desbaterea obiectelor atingătoare de referințele urbariale, cu cea împrejurare, dovedită, că noi suntem declarați afară de statul urbarial...

2. A consideră față cu organizarea fondului regesc starea noastră dovedită în privința administrațiunii și jurisdicțiunii; și

a orânduî, ca scaunul Săliștei, scaunul Tălmaciului și comunele grănițere, Jina, Orlat, Vestem și Racovița, să rămână anexate la scaunul Sibiiului, și respective ca scaune filiale ale aceluia, și la acest scaun colectiv al Sibiiului să-și exerciteze toate drepturile politice dimpreună cu Sașii și Românii din celelalte comune ale scaunului Sibiiului, cari toate să-și aibă în Sibiiu, după analogia organismului comitatelor, dicasterul lor ales, administrativ și judițiar; iar pentru scaunele filiale ale Tălmaciului și Săliștei privite ca cercuri (iarăș ale scaunului Sibiiului) să se aleagă câte un jude expus și câte un inspector (szolgabiró) cu reședințele în comuna principală a scaunului filial.

3. A luă din nou la desbatere și la hotărîre chestiunea munților revendicați, cari fiind așezați pe granița țării, sunt de mare însemnătate pentru țară, și a se da celor ce le cuvîndă îndărăt...

4. A luă în dreaptă considerațiune documentatele noastre drepturi alodiale, la pertractarea obiectelor atingătoare de regalii, precum a cercetă dreptul sau nedreptul, cu care a primit universitatea săsască desdaunările pentru scaunul Săliștei și al Tălmaciului, din averea statului, în fine

5. A demandă, ca toate documentele, actele și scrisorile atingătoare și concernente de scaunele noastre, să ni se extradeie din arhivul Sibiiului.

Cu acestea rămânem cu adîncă supunere.

